

บทที่ 8

ตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์

ตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ตลาดผูกขาด (monopoly) หรือ ตลาดผูกขาดอย่างแท้จริง (pure monopoly) ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดหรือตลาดผู้ขายมาราย (monopolistic competition) ตลาดผู้ขายน้อยราย (oligopoly) การกำหนดราคาและปริมาณการผลิตของตลาดทั้งสามประเภทดังกล่าวข้างต้นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันกับการกำหนดราคาและปริมาณการผลิตในตลาดแข่งขันสมบูรณ์ตามอำนาจของการผูกขาดว่ามีมากน้อยเพียงใด

1. ตลาดผูกขาดหรือตลาดผูกขาดอย่างแท้จริง

1.1 ตลาดผูกขาดมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1) มีหน่วยธุรกิจเพียงรายเดียว (Single Firm)

การที่ตลาดประเภทนี้มีหน่วยธุรกิจเพียงรายเดียว ปริมาณสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจในตลาดผูกขาดนำออกมาเสนอขายจึงจะเป็นปริมาณเดียวกันกับปริมาณสินค้าหรือบริการทั้งหมดของตลาด เส้นอุปสงค์ของผู้ผูกขาดจึงเป็นเส้นเดียวกันกับเส้นอุปสงค์ของตลาดหรืออุตสาหกรรม ดังนั้น การวิเคราะห์ดุลยภาพของหน่วยธุรกิจจึงเป็นการวิเคราะห์ดุลยภาพของอุตสาหกรรมด้วย

2) สินค้าไม่มีใครเหมือน (Unique)

สินค้าหรือบริการที่ผลิตขึ้นหาสินค้าหรือบริการอื่นทดแทนได้ยาก หน่วยธุรกิจในตลาดผูกขาดหรือผู้ผูกขาดจึงมีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้าหรือบริการ (price maker) ในตลาดได้ กล่าวคือหากผู้ผูกขาดขึ้นราคาสินค้าหรือบริการ เขาก็ยังขายสินค้าหรือบริการได้แม้จำนวนที่ขายได้จะลดน้อยลงก็ตาม แตกต่างกับผู้ผลิตในตลาดแข่งขันสมบูรณ์ หากผู้ผลิตขึ้นราคาสินค้าหรือบริการให้สูงกว่าราคาตลาด เขาจะขายไม่ได้เลย เพราะผู้บริโภคจะหันไปซื้อสินค้าหรือบริการจากผู้ผลิตรายอื่นแทน เนื่องจากสินค้าหรือบริการของผู้ผลิตรายอื่นสามารถใช้ทดแทนกันได้อย่างสมบูรณ์และขายในราคาตลาด ในทางตรงกันข้าม หากผู้ผูกขาดลดราคาสินค้า

หรือบริการลง เขาก็จะขายได้มากขึ้น ซึ่งแตกต่างกับผู้ผลิตในตลาดแข่งขันสมบูรณ์จะไม่มี การลดราคาสินค้าหรือบริการเพื่อให้ขายสินค้าหรือบริการได้ในจำนวนมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจาก ณ ราคาตลาดที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ผู้ผลิตก็สามารถขายสินค้าหรือบริการได้อย่างไม่จำกัดจำนวน

3) หน่วยธุรกิจรายอื่นไม่สามารถเข้ามาทำการแข่งขันได้ (No Entry)

หน่วยธุรกิจหรือผู้ผลิตรายใหม่ไม่สามารถเข้ามาทำการแข่งขันในตลาดได้ เนื่องจากมีอุปสรรคหรือข้อกีดขวางต่าง ๆ ทั้งนี้หากหน่วยธุรกิจสามารถเข้ามาทำการแข่งขันในตลาดได้ ลักษณะของการผูกขาดที่แท้จริงก็จะหมดไป

1.2 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการผูกขาด

ปัจจัยที่ทำให้ผู้ผลิตในตลาดผูกขาดสามารถเข้าทำการผูกขาดการผลิตสินค้าหรือ บริการชนิดนั้นได้ ได้แก่

1) การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือความสามารถในการครอบครองปัจจัยการผลิตแต่เพียงผู้เดียว ทำให้ผู้ผลิตสามารถผูกขาดการผลิตสินค้าที่ใช้ปัจจัยการผลิตชนิดนั้นได้ ตัวอย่างการผูกขาดในลักษณะนี้ เช่น บริษัทอลูมิเนียมแห่งสหรัฐอเมริกา เป็นผู้ผูกขาดการผลิตอลูมิเนียมรายเดียวของประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเป็นเจ้าของแหล่งผลิตแร่บอกไซต์ ซึ่งเป็นวัตถุดิบในการผลิตอลูมิเนียมบริษัทเดียวในประเทศ เป็นต้น

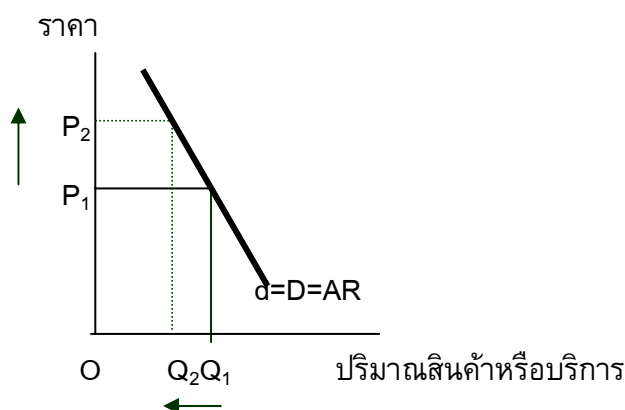
2) การประหยัดต่อขนาด (economies of scale) การผลิตสินค้าหรือบริการบางชนิด หน่วยธุรกิจต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก และเมื่อขยายการผลิตออกไป ต้นทุนเฉลี่ยต่อหน่วยจะลดลง เนื่องจากการประหยัดต่อขนาดเกิดขึ้น การผลิตในลักษณะนี้ หน่วยธุรกิจที่มีขนาดใหญ่เท่านั้นที่สามารถเข้ามาทำการผูกขาดได้ เนื่องจากมีเงินทุนจำนวนมากและมีการผลิตขนาดใหญ่ ขณะที่หน่วยธุรกิจขนาดเล็กไม่สามารถเข้ามาทำการแข่งขัน เนื่องจากมีเงินทุนไม่เพียงพอและมีการผลิตขนาดเล็ก การผูกขาดในลักษณะนี้ เรียกว่า การผูกขาดโดยธรรมชาติ (natural monopoly) ตัวอย่างการผูกขาดในลักษณะนี้ ได้แก่ กิจการไฟฟ้า ประปา และสาธารณูปโภคอื่นๆ

3) ข้อจำกัดทางด้านกฎหมาย หมายถึง การที่กฎหมายคุ้มครองผู้ที่คิดค้นเทคโนโลยีการผลิตสินค้าหรือบริการ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆขึ้น โดยการให้สัมปทาน สิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ โปอนุญาต หรือเครื่องหมายการค้า ฯลฯ แก่ผู้คิดค้นสิ่งดังกล่าว เพื่อคุ้มครองสินค้าหรือบริการ สิ่งประดิษฐ์ของตนมิให้บุคคลอื่นมาลอกเลียนแบบ ตัวอย่างการผูกขาดในลักษณะนี้

เช่น การให้สัมปทานแก่เอกชนเข้ามาขุดเจาะสำรวจแหล่งแร่ หรือการให้สิทธิบัตรแก่ผู้ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องสีข้าวที่มีประสิทธิภาพสูงชนิดใหม่ขึ้นมาใช้ในการเกษตร เป็นต้น

1.3 เส้นอุปสงค์ในทัศนะของผู้ผูกขาด

จากการที่ผู้ผูกขาดเป็นหน่วยธุรกิจรายเดียวในการผลิตสินค้าหรือบริการในตลาด ทำให้เส้นอุปสงค์ของผู้ผูกขาดกับเส้นอุปสงค์ของตลาดเป็นเส้นเดียวกัน และเส้นอุปสงค์ดังกล่าวมีลักษณะลาดลงจากซ้ายไปขวา เนื่องจากผู้ผูกขาดต้องเผชิญกับการแข่งขันทางอ้อมกับหน่วยธุรกิจอื่นที่ผลิตหรือขายสินค้าหรือบริการแตกต่างจากตน หากผู้ผูกขาดต้องการขายสินค้าหรือบริการของตนให้ได้จำนวนมากก็จำเป็นต้องลดราคาลงเพื่อแย่งอำนาจซื้อของผู้บริโภคที่มีอยู่อย่างจำกัดจากการซื้อสินค้าหรือบริการชนิดอื่นให้น้อยลงและหันมาซื้อสินค้าหรือบริการของผู้ผูกขาดมากขึ้น ในทางตรงกันข้ามถ้าต้องการขายสินค้าหรือบริการให้ได้ในราคาสูง ก็ต้องยอมรับปริมาณซื้อที่ลดลง อย่างไรก็ตาม สินค้าหรือบริการของผู้ผูกขาด เป็นสินค้าหรือบริการที่หาสินค้าหรือบริการอื่นทดแทนได้ยากหรือทดแทนไม่ได้เลย เส้นอุปสงค์ของผู้ผูกขาดจึงมีความยืดหยุ่นน้อยหรือมีความชันมาก

รูปที่ 8.1 เส้นอุปสงค์ในทัศนะของผู้ผูกขาดและเส้นอุปสงค์ของตลาด

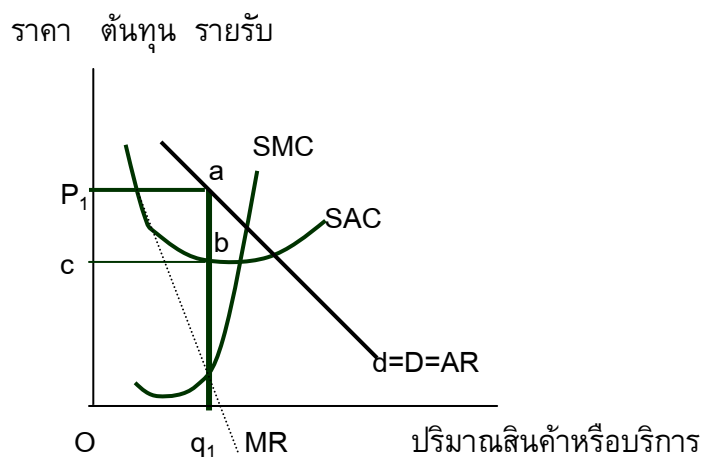
จากรูปที่ 8.1 เส้นอุปสงค์ของผู้ผูกขาดและเส้นอุปสงค์ของตลาดเป็นเส้นเดียวกัน มีลักษณะลาดลงจากซ้ายไปขวาหรือมีความชันเป็นลบ ณ ระดับราคาสินค้าหรือบริการ OP_1 ปริมาณซื้อจะเท่ากับ OQ_1 แต่ถ้าระดับราคาสูงขึ้นเป็น OP_2 ปริมาณซื้อจะลดลงเป็น OQ_2 แสดงให้เห็นว่า ผู้ผูกขาดแม้จะมีอำนาจในการผูกขาด แต่มิได้หมายความว่าเขาจะสามารถควบคุมทั้ง

ราคาและปริมาณการขายได้พร้อมๆกัน กล่าวคือ ถ้าต้องการขายสินค้าหรือบริการให้ได้จำนวนมาก ก็ต้องยอมลดราคาลง ในทางตรงกันข้าม ถ้าต้องการขายให้ได้ราคาสูง ก็ต้องยอมลดปริมาณการขายให้น้อยลง อย่างไรก็ตาม เส้นอุปสงค์และเส้นรายรับเฉลี่ย (AR) ก็ยังคงเป็นเส้นเดียวกัน ส่วนเส้นรายรับเพิ่ม (MR) จะเป็นคนละเส้นกับเส้นอุปสงค์หรือรายรับเฉลี่ย แต่จะมีลักษณะลาดลงจากซ้ายไปขวาเช่นเดียวกันและมีความชันเป็น 2 เท่าของเส้น AR

1.4 ดุลยภาพของผู้ผูกขาด

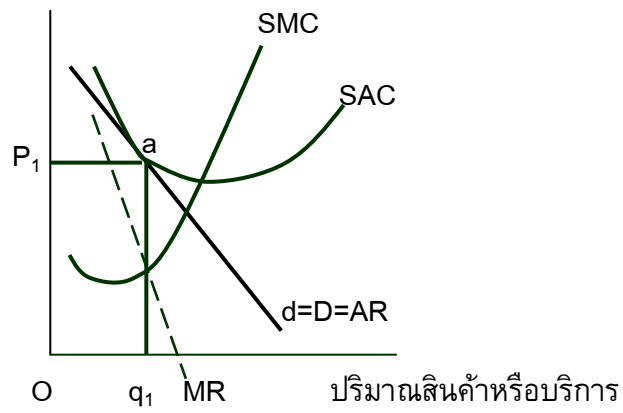
1) ดุลยภาพในระยะสั้นของผู้ผูกขาด

ดุลยภาพในระยะสั้นของผู้ผูกขาด จะเกิดขึ้น ณ ปริมาณการผลิตที่ $MR = SMC$ (เส้น MR ตัดกับ เส้น SMC โดยจุดตัดดังกล่าวจะอยู่ ณ ระดับที่ต่ำกว่าราคาสินค้าหรือบริการ) ปริมาณการผลิต ณ ระดับนี้จะทำให้ผู้ผูกขาดได้รับกำไรสูงที่สุดหรือขาดทุนน้อยที่สุด หากหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น ในระยะสั้น ผู้ผูกขาดอาจได้รับกำไรเกินปกติ กำไรปกติ หรือขาดทุนก็ได้ ขึ้นอยู่กับต้นทุนการผลิตและรายรับจากการผลิต หากต้นทุนการผลิตเฉลี่ย (AC) ต่ำกว่ารายรับเฉลี่ย (AR) ผู้ผูกขาดจะได้รับกำไรเกินปกติ และหากต้นทุนการผลิตเฉลี่ยเท่ากับรายรับเฉลี่ย ผู้ผูกขาดจะได้รับกำไรปกติ แต่หากต้นทุนการผลิตเฉลี่ยสูงกว่ารายรับเฉลี่ย ผู้ผูกขาดจะขาดทุนจากการผลิตซึ่งผู้ผูกขาดจะตัดสินใจทำการผลิตต่อก็ต่อเมื่อราคาสินค้าหรือบริการอยู่สูงกว่าต้นทุนผันแปรเฉลี่ย (AVC) เท่านั้น

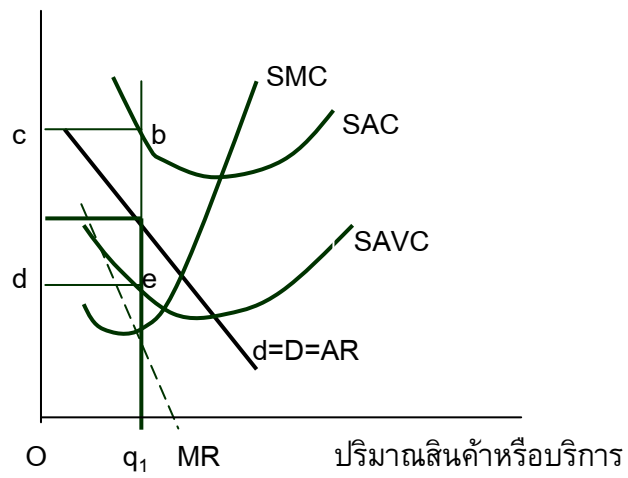
(ก) กรณีผู้ผูกขาดได้กำไรเกินปกติ

ราคา ต้นทุน รายรับ

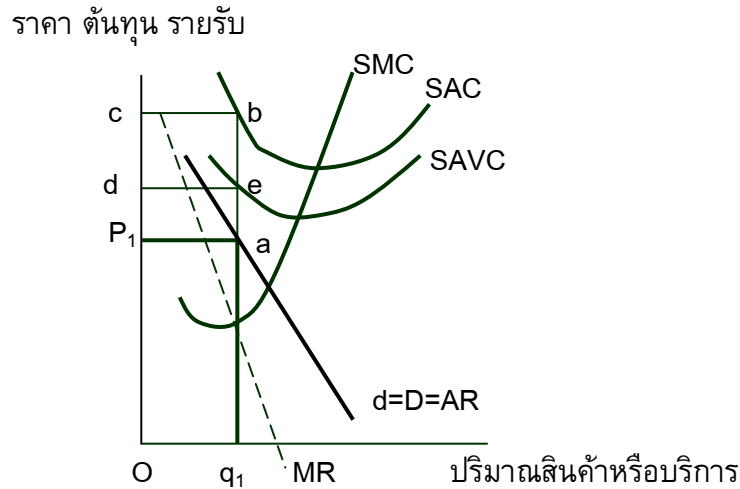

(ข) กรณีผู้ผูกขาดได้กำไรปกติ

ราคา ต้นทุน รายรับ

(ค) กรณีผู้ผูกขาดขาดทุน แต่ยังทำการผลิตต่อไป

(ง) กรณีผู้ผูกขาดขาดทุน และสมควรหยุดการผลิต

รูปที่ 8.2 ดุลยภาพในระยะสั้นของผู้ผูกขาด

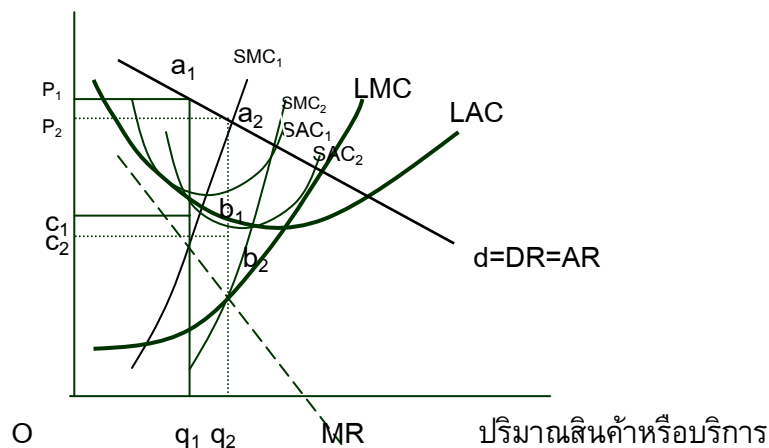
ผู้ผูกขาดที่แสวงหากำไรสูงสุดหรือขาดทุนน้อยที่สุดจะทำการผลิต ณ จุดที่ $MR = SMC$ (จุดตัดของ $MR = SMC$ จะอยู่ต่ำกว่าระดับราคาสินค้าหรือบริการ ในที่นี้คือ OP_1 เสมอ) ในรูปที่ 8.2 (ก) แสดงดุลยภาพในระยะสั้นของผู้ผูกขาด กรณีผู้ผูกขาดได้รับกำไรเกินปกติ ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะเท่ากับ Oq_1 ณ ระดับราคาสินค้าหรือบริการเท่ากับ OP_1 ขณะที่ต้นทุนเฉลี่ยเท่ากับ Oc จะเห็นว่ารายรับเฉลี่ยหรือราคาเฉลี่ยที่ขายได้สูงกว่าต้นทุนเฉลี่ย ผู้ผูกขาดจะได้รับกำไรเฉลี่ยส่วนเกินเท่ากับ ab หรือได้รับกำไรส่วนเกินทั้งหมดเท่ากับพื้นที่ $\square cP_1ab$ ($ab \times Oq_1$) ในรูปที่ 8.2 (ข) รายรับเฉลี่ยและต้นทุนเฉลี่ยเท่ากันพอดี ผู้ผูกขาดไม่ได้รับกำไรเฉลี่ยส่วนเกินหรือได้รับเพียงกำไรปกติเท่านั้น ส่วนในรูปที่ 8.2 (ค) รายรับเฉลี่ยต่ำกว่าต้นทุนเฉลี่ย ผู้ผูกขาดจะขาดทุนจากการผลิต แต่ยังสมารถทนทำการผลิตต่อไปเพื่อลดส่วนขาดทุนของต้นทุนคงที่ที่เหลือเท่ากับพื้นที่ $\square P_1cba$ ($P_1c \times Oq_1$) ในกรณีนี้จะเห็นว่าราคาสินค้าหรือบริการหรือ OP_1 จะมีค่ามากกว่าต้นทุนผันแปรเฉลี่ยหรือ Od สำหรับรูปที่ 8.2 (ง) ผู้ผูกขาดสมควรหยุดทำการผลิต เพราะถ้ายังทำการผลิตต่อไปจะขาดทุนมากขึ้นนอกเหนือจากต้นทุนคงที่ [พื้นที่ $\square dcbe$ ($dc \times Oq_1$)] แล้ว ยังขาดทุนในส่วนของต้นทุนผันแปร (พื้นที่ $\square P_1dea$ ($P_1d \times Oq_1$)) ด้วยรวมแล้วเท่ากับพื้นที่ $\square P_1cba$ ($P_1c \times Oq_1$)

กล่าวโดยสรุป เมื่อผู้ผูกขาดเข้าสู่ดุลยภาพในระยะสั้นแล้ว ไม่ว่าผู้ผูกขาดจะได้รับกำไรเกินปกติ กำไรปกติ หรือขาดทุนในระยะสั้นก็ตาม จะพบว่า $MR = SMC < P = AR \geq AVC$

2) คุณภาพในระยะยาวของผู้ผูกขาด

ในระยะยาวผู้ผูกขาดสามารถปรับปริมาณการผลิตได้โดยการเปลี่ยนแปลงปัจจัยคงที่หรือขนาดของโรงงานให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมกับปริมาณการผลิตเพื่อให้ได้รับกำไรสูงสุด ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะอยู่ ณ จุดที่ $MR = SMC = LMC$

ราคา ต้นทุน รายรับ

รูปที่ 8.3 คุณภาพในระยะยาวของผู้ผูกขาด

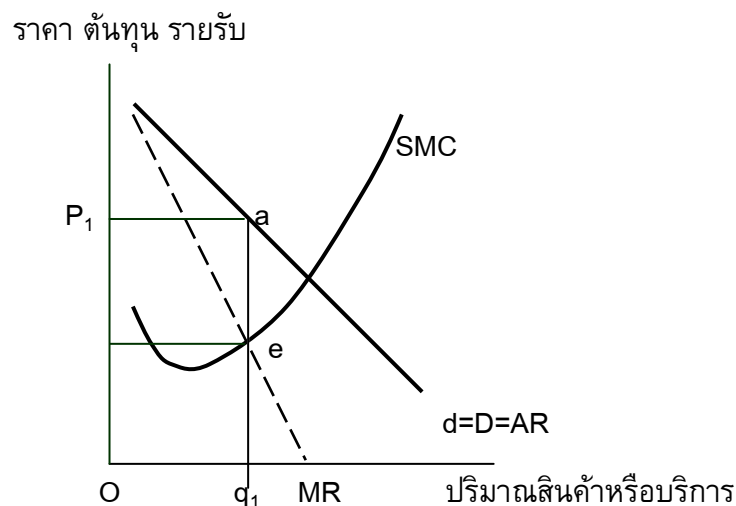
จากรูปที่ 8.3 คุณภาพในระยะยาวของผู้ผูกขาดจะอยู่ ณ จุดที่ $MR = SMC_1$ ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะเท่ากับ Oq_1 ณ ระดับราคา OP_1 ผู้ผูกขาดจะใช้โรงงานขนาดที่ 1 หรือ SAC_1 ทำการผลิตสินค้าหรือบริการ และจะมีกำไรส่วนเกินเท่ากับพื้นที่ $\square c_1P_1a_1b_1$ สำหรับในระยะยาวผู้ผูกขาดสามารถปรับปริมาณการผลิตใหม่ โดยเลือกใช้โรงงานขนาดที่ 2 ที่มีต้นทุนเฉลี่ยต่ำกว่าโรงงานขนาดที่ 1 ในระยะสั้นได้ ในที่นี้คือโรงงานขนาดที่ 2 หรือ SAC_2 คุณภาพการผลิตของผู้ผูกขาดในระยะยาวจะอยู่ ณ จุดที่ $MR = SMC_2 = LMC$ ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะเท่ากับ Oq_2 ณ ระดับราคา OP_2 และผู้ผูกขาดจะได้รับกำไรส่วนเกินเท่ากับพื้นที่ $\square$

$c_2P_2a_2b_2$ ซึ่งเป็นกำไรที่มากที่สุดที่ผู้ผูกขาดสามารถทำได้ในขณะนั้น ดังนั้น ในระยะยาวผู้ผูกขาดจึงมีแนวโน้มได้กำไรเกินปกติ

กล่าวโดยสรุป เมื่อผู้ผูกขาดเข้าสู่ดุลยภาพในระยะยาวแล้ว จะพบว่า $MR = SMC = LMC < P = AR \geq SAC = LAC$

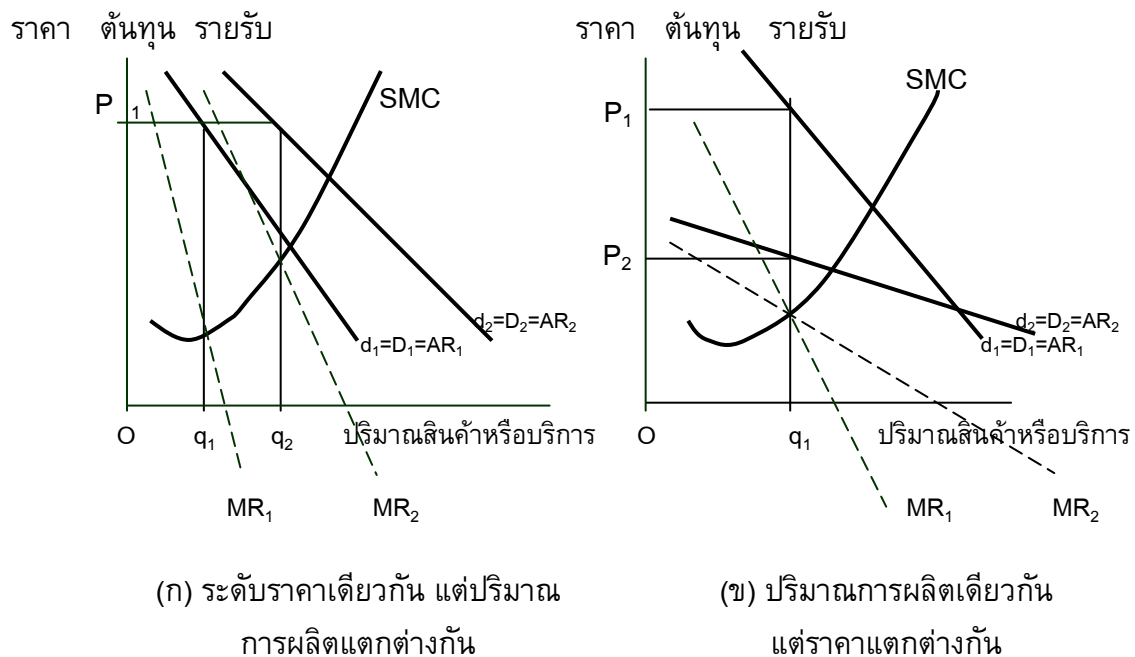
1.5 เส้นอุปทานของผู้ผูกขาด

ในตลาดแข่งขันสมบูรณ์ เราสามารถหาเส้นอุปทานในระยะสั้นของหน่วยธุรกิจได้ ซึ่งก็คือ เส้น SMC ตั้งแต่จุดต่ำสุดของเส้น AVC เป็นต้นไป แต่ในตลาดผูกขาด เราไม่สามารถหาเส้นอุปทานในระยะสั้นของผู้ผูกขาดได้ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

รูปที่ 8.4 การหาเส้นอุปทานในระยะสั้นของผู้ผูกขาด

จากรูปที่ 8.4 ผู้ผูกขาดจะทำการผลิตที่จุด e ซึ่งเป็นจุดที่ $MR = SMC$ ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมที่สุดจะเท่ากับ Oq_1 ณ ระดับราคา OP_1 โดยความสัมพันธ์ระหว่างราคากับปริมาณการผลิตแสดงด้วยจุด a ซึ่งมีได้อยู่บนเส้น SMC เหมือนในตลาดแข่งขันสมบูรณ์ แต่จะอยู่บนเส้น AR แต่เราอาจกล่าวได้ว่าจุด a เป็นจุดหนึ่งบนเส้นอุปทานของสินค้าหรือบริการได้ และการที่จะหาเส้นอุปทานของผู้ผูกขาดตลอดทั้งเส้นได้ก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในอุปสงค์ของตลาด ดังรูปที่ 8.5

รูปที่ 8.5 ความสัมพันธ์ระหว่างราคาและปริมาณการผลิตสินค้าหรือบริการบนเส้น AR ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามเส้นอุปสงค์ของตลาด

จากรูปที่ 8.5 (ก) ผู้ผูกขาดอาจผลิตสินค้าหรือบริการจำนวนไม่เท่ากัน ณ ระดับราคาเดียวกันก็ได้ ถ้าอุปสงค์ของตลาดเปลี่ยนแปลงไป เช่น ณ ระดับราคา OP_1 ผู้ผูกขาดอาจจะผลิตสินค้าหรือบริการที่ระดับ Oq_1 ถ้าอุปสงค์ของตลาดเป็นเส้น D_1 หรืออาจผลิตที่ระดับ Oq_2 ถ้าอุปสงค์ของตลาดเป็นเส้น D_2

ในทำนองเดียวกัน รูปที่ 8.5 (ข) ผู้ผูกขาดอาจกำหนดราคาสินค้าหรือบริการไว้แตกต่างกัน ณ ปริมาณการผลิตที่เท่ากัน เช่น ปริมาณการผลิตที่ Oq_1 ณ ระดับราคา OP_1 หรือ OP_2 ขึ้นอยู่กับเส้นอุปสงค์จะเป็นเส้น D_1 หรือ D_2 ตามลำดับ

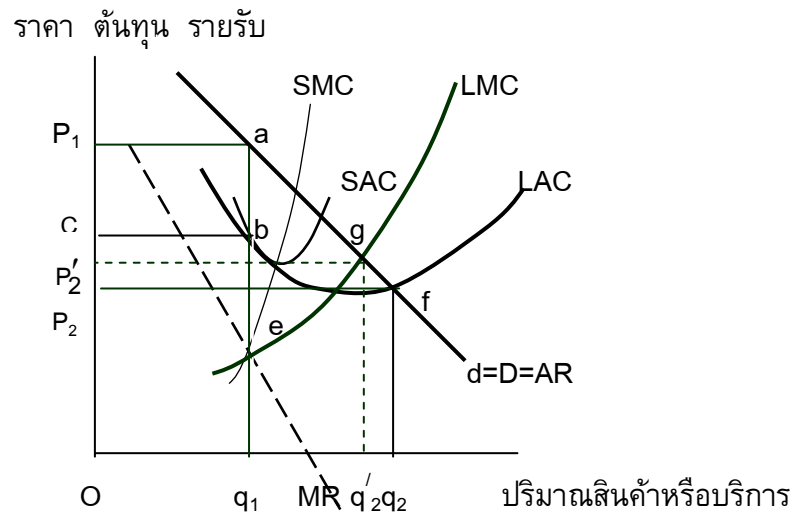
จากความสัมพันธ์ระหว่างราคาและปริมาณการผลิตข้างต้นจะเห็นว่าจุดความสัมพันธ์ระหว่างราคากับปริมาณการผลิตบนเส้น AR จะมีความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นอน ดังนั้น เราจึงไม่สามารถหาเส้นอุปทานในระยะสั้นและในระยะยาวของผู้ผูกขาดได้

1.6 การควบคุมผู้ผูกขาด

แม้ในสายตาของผู้บริโภคจะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้ผูกขาด เนื่องจากผู้ผูกขาดมีอำนาจในการกำหนดราคาหรือปริมาณสินค้าหรือบริการแต่เพียงผู้เดียว และโดยส่วนใหญ่ผู้ผูกขาดมักจะตั้งราคาสินค้าหรือบริการไว้สูงๆโดยจำกัดปริมาณการผลิตให้น้อยลงเพื่อให้ได้รับกำไรส่วนเกินจากการผลิตมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การผูกขาดอาจก่อให้เกิดผลดีต่อระบบเศรษฐกิจได้ หากเป็นการผูกขาดโดยธรรมชาติ (natural monopoly) กล่าวคือ เมื่อมีการผลิตสินค้าหรือบริการจำนวนมากขึ้น ต้นทุนเฉลี่ยจะลดลง แต่โดยทั่วไปการผูกขาดโดยธรรมชาติผู้ผูกขาดก็ยังตั้งราคาสินค้าหรือบริการ ณ จุดที่ $MR = MC$ ซึ่งจะเห็นว่า ราคาสินค้าหรือบริการก็ยังสูงกว่าต้นทุนเฉลี่ย ($P > AC$) ซึ่งผู้ผูกขาดยังคงได้รับกำไรส่วนเกินจากการผลิตสินค้าหรือบริการ และหากราคาที่ตั้งไว้สูงเกินกว่าต้นทุนเฉลี่ยมากๆก็จะเป็นการเอารัดเอาเปรียบผู้บริโภคมากเกินไป ดังนั้น รัฐบาลจึงต้องเข้ามาควบคุมดูแลการผูกขาดโดยธรรมชาติ โดยอาจเข้ามาควบคุมในด้านของการกำหนดราคาและปริมาณการผลิตสินค้าหรือบริการของผู้ผูกขาด หรือการควบคุมโดยการจัดเก็บภาษีจากผู้ผูกขาด การควบคุมผู้ผูกขาดในลักษณะนี้ เราเรียกว่า การผูกขาดภายใต้ข้อบังคับ (regulated monopoly)

1) การกำหนดราคาและปริมาณการผลิตของผู้ผูกขาด

การกำหนดราคาและปริมาณการผลิตของผู้ผูกขาด เป็นการควบคุมผู้ผูกขาดโดยตรง โดยรัฐบาลจะกำหนดราคาและปริมาณการผลิตสินค้าหรือบริการให้แก่ผู้ผูกขาดขายและผลิตในตลาดดังกล่าว

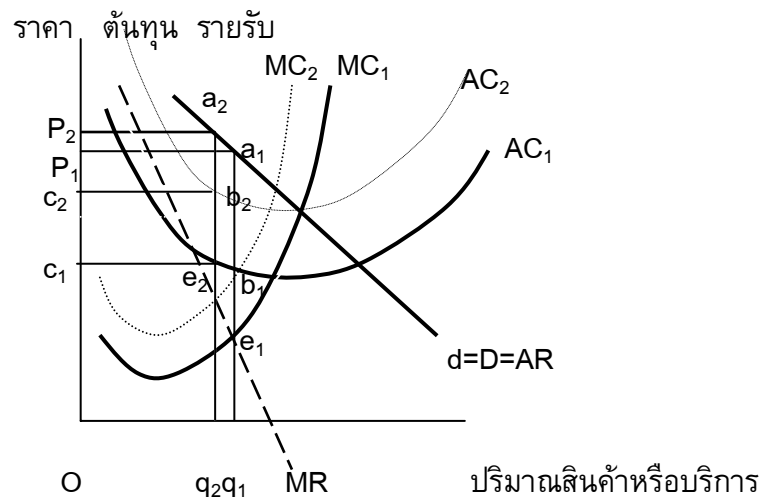
รูปที่ 8.6 การควบคุมผู้ผูกขาด โดยรัฐบาลกำหนดราคา และปริมาณการผลิตของผู้ผูกขาด

จากรูปที่ 8.6 หากรัฐบาลปล่อยให้ผู้ผูกขาดมีอิสระในการกำหนดราคาและปริมาณการผลิต ผู้ผูกขาดจะทำการผลิตที่จุด e ซึ่งเป็นจุดที่ $MR = SMC = LMC$ ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะเท่ากับ Oq_1 ณ ระดับราคา OP_1 ผู้ผูกขาดจะได้รับกำไรเฉลี่ยส่วนเกินเท่ากับ ab หรือกำไรเกินปกติเท่ากับพื้นที่ $\square cP_1ab$ และเมื่อรัฐบาลเข้ามาควบคุมโดยให้ผู้ผูกขาดทำการผลิตที่จุด f ณ ระดับราคา OP_2 และปริมาณการผลิต Oq_2 ซึ่งจะเห็นว่าระดับราคา OP_2 จะอยู่ต่ำกว่า OP_1 ในขณะที่ปริมาณการผลิต Oq_2 จะมากกว่า Oq_1 ซึ่งหมายความว่าผู้บริโภคจะได้รับประโยชน์มากขึ้น เนื่องจากสามารถซื้อสินค้าหรือบริการได้ในราคาที่ถูกลง และได้รับสินค้าหรือบริการจำนวนมากขึ้น ในขณะที่ผู้ผูกขาดยังคงได้รับกำไรปกติเนื่องจากราคาควบคุมเท่ากับต้นทุนเฉลี่ยในระยะยาว ($OP_2 = LAC$) พอดี กำไรปกติดังกล่าวจึงเป็นกำไรที่เพียงพอสำหรับให้ผู้ผูกขาดดำเนินกิจการต่อไปได้ และเราเรียกราคา OP_2 ที่ทำให้ผู้ผูกขาดได้รับเพียงกำไรปกตินี้ว่า ราคายุติธรรม (fair price)

อย่างไรก็ตาม แม้ราคาควบคุม ณ ระดับ OP_2 จะเป็นราคายุติธรรมสำหรับผู้บริโภค แต่ก็ไม่ก่อให้เกิดสวัสดิการสูงสุดของสังคม เนื่องจาก ณ ปริมาณการผลิตดังกล่าว ระดับราคาสินค้าหรือบริการไม่เท่ากับต้นทุนเพิ่ม ($P \neq MC$) ดังนั้นหากรัฐบาลต้องการให้สังคมได้รับสวัสดิการสูงสุด รัฐบาลต้องควบคุมผู้ผูกขาดให้ทำการผลิตที่จุด g ณ ระดับราคา OP'_2 และปริมาณการผลิต Oq'_2 ซึ่งปริมาณการผลิตดังกล่าว $P = MC$

2) การจัดเก็บภาษีจากผู้ผูกขาด

การจัดเก็บภาษีจากผู้ผูกขาด เป็นการควบคุมผู้ผูกขาดทางอ้อมของรัฐบาล โดยรัฐบาลจัดเก็บภาษีจากผู้ผูกขาด ในขณะเดียวกันก็ปล่อยให้ผู้ผูกขาดกำหนดราคาหรือปริมาณการผลิตได้โดยอิสระ

รูปที่ 8.7 การควบคุมผู้ผูกขาด โดยรัฐบาลจัดเก็บภาษีจากผู้ผูกขาด

จากรูปที่ 8.7 ก่อนที่รัฐบาลจะจัดเก็บภาษี ผู้ผูกขาดจะทำการผลิตที่จุด e_1 ซึ่งเป็นจุดที่ $MR = MC_1$ ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะเท่ากับ Oq_1 ณ ระดับราคา OP_1 ผู้ผูกขาดจะได้รับกำไรเกินปกติเท่ากับพื้นที่ $\square c_1P_1a_1b_1$ เมื่อรัฐบาลเข้ามาควบคุมผู้ผูกขาดโดยการจัดเก็บภาษีต่อหน่วยจากผู้ผูกขาด ต้นทุนเพิ่มและต้นทุนเฉลี่ยของผู้ผูกขาดจะเพิ่มขึ้น เส้น MC_1 และ AC_1 จะเคลื่อนย้ายสูงขึ้น (โดยขนานกับเส้นเดิม) เป็นเส้น MC_2 และ AC_2 ตามลำดับ จุดการผลิตจะเคลื่อนย้ายมาอยู่ที่จุด e_2 ($MR = MC_2$) ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะลดลงจาก Oq_1 เป็น Oq_2 ขณะที่ระดับราคาสินค้าหรือบริการจะสูงขึ้นจาก OP_1 เป็น OP_2 และกำไรส่วนเกินของผู้ผูกขาดจะลดลงเป็นพื้นที่ $\square c_2P_2a_2b_2$ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการจัดเก็บภาษีของรัฐบาลจะทำให้กำไรส่วนเกินของผู้ผูกขาดลดน้อยลง ในขณะเดียวกันผู้บริโภคจะต้องรับภาระภาษีส่วนหนึ่งในรูปของราคาสินค้าหรือบริการที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ภาษีที่รัฐบาลจัดเก็บจากผู้ผูกขาดในที่สุดก็จะถูกนำมาใช้จ่ายในการผลิตสินค้าสาธารณะกระจายกลับคืนสู่ผู้บริโภคในภายหลัง

2. ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดหรือตลาดผู้ขายมากมาย

2.1 ลักษณะที่สำคัญของตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด

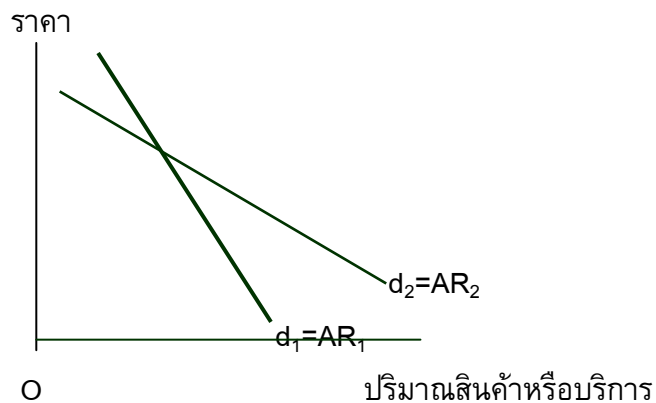
ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

- 1) มีหน่วยธุรกิจจำนวนมาก ปริมาณสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจแต่ละรายนำออกมาเสนอขายในตลาดคิดเป็นสัดส่วนที่น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณเสนอขายของตลาด
- 2) สินค้าหรือบริการที่ขายมีลักษณะแตกต่างกัน (differentiated product) ในสายตาของผู้บริโภค ความแตกต่างกันนี้อาจจะอยู่ในรูปของคุณภาพของสินค้าหรือบริการ การบรรจุหีบห่อ เครื่องหมายการค้า ฯลฯ แต่สามารถใช้ทดแทนกันได้ ดังนั้นหากหน่วยธุรกิจรายใดตั้งราคาสินค้าหรือบริการไว้สูงกว่าหน่วยธุรกิจอื่น ก็อาจทำให้ปริมาณขายของตนลดลงได้
- 3) การเข้าและออกจากการแข่งขันเป็นไปโดยเสรี (free entry and free exit) ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคใดๆ ในการเข้าและออกจากการแข่งขัน

ตัวอย่างของสินค้าที่ทำการผลิตในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด เช่น สบู่ ยาสีฟัน เครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านตัดผม ร้านเสริมสวย โรงแรม และภัตตาคาร เป็นต้น

2.2 เส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจ

จากการที่สินค้าหรือบริการในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดมีลักษณะที่แตกต่างกัน ทำให้หน่วยธุรกิจมีอำนาจในการกำหนดราคาหรือปริมาณสินค้าหรือบริการได้บ้าง เส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจแต่ละรายจึงมีลักษณะลาดลงจากซ้ายไปขวาหรือมีความชันเป็นลบ (แต่จะมีความชันน้อยกว่าเส้นอุปสงค์ของผู้ผูกขาด) ความชันของเส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจแต่ละรายจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความนิยมในตัวสินค้าหรือบริการของผู้บริโภคที่มีต่อหน่วยธุรกิจรายนั้นๆ ว่าจะมากน้อยเพียงใด หากสินค้าหรือบริการเป็นที่นิยมมาก เส้นอุปสงค์ก็就会有ความชันมากหรือมีความยืดหยุ่นน้อย แต่หากสินค้าหรือบริการได้รับความนิยมน้อย เส้นอุปสงค์ก็就会有ความชันน้อยหรือความยืดหยุ่นมาก ส่วนเส้นรายรับเฉลี่ย (AR) ก็จะเป็นเส้นเดียวกันกับเส้นอุปสงค์ สำหรับเส้นรายรับเพิ่ม (MR) จะมีความชันเป็น 2 เท่าของเส้นอุปสงค์หรือเส้นรายรับเฉลี่ยเช่นเดียวกันกับตลาดผูกขาด

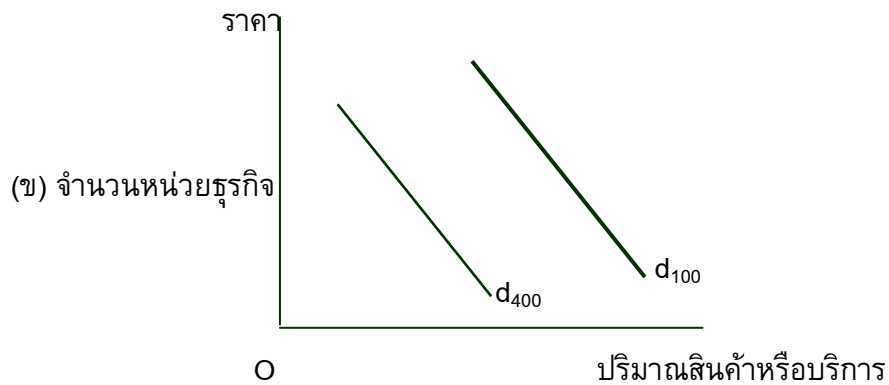
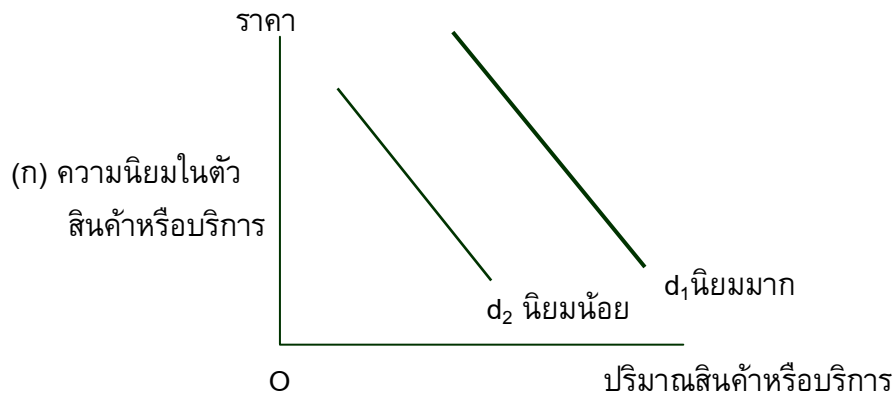
รูปที่ 8.8 เส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจ
กรณีที่ความยืดหยุ่นของเส้นอุปสงค์แตกต่างกัน

จากรูปที่ 8.9 แสดงเส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด เส้นอุปสงค์ d_1 มีความยืดหยุ่นน้อยกว่าเส้นอุปสงค์ d_2 แสดงให้เห็นว่า สินค้าหรือบริการของหน่วยธุรกิจที่เผชิญกับเส้นอุปสงค์ d_1 จะเป็นที่นิยมของผู้บริโภคมากกว่าสินค้าหรือบริการของหน่วยธุรกิจที่เผชิญกับเส้นอุปสงค์ d_2

และจากการที่หน่วยธุรกิจในตลาดมีจำนวนมาก ส่วนแบ่งตลาด (market share) ของหน่วยธุรกิจแต่ละรายจึงมีสัดส่วนที่น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับตลาด แต่จะมีสัดส่วนที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับ

- 1) ความนิยมในตัวสินค้าหรือบริการของผู้บริโภค กล่าวคือ หากสินค้าหรือบริการของหน่วยธุรกิจรายใดเป็นที่นิยมของผู้บริโภคมาก ก็จะได้รับส่วนแบ่งตลาดเป็นสัดส่วนที่มากกว่า แต่หากไม่ได้รับความนิยมหรือได้รับความนิยมน้อย ก็จะได้รับส่วนแบ่งตลาดน้อยด้วย

- 2) จำนวนหน่วยธุรกิจในตลาด การเปลี่ยนแปลงของจำนวนหน่วยธุรกิจในตลาดจะส่งผลให้ส่วนแบ่งตลาดของหน่วยธุรกิจเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ หากจำนวนหน่วยธุรกิจในตลาดมีมาก ส่วนแบ่งตลาดของแต่ละหน่วยธุรกิจจะน้อย แต่หากจำนวนหน่วยธุรกิจในตลาดมีน้อย ส่วนแบ่งตลาดของแต่ละหน่วยธุรกิจก็จะมีมากขึ้น

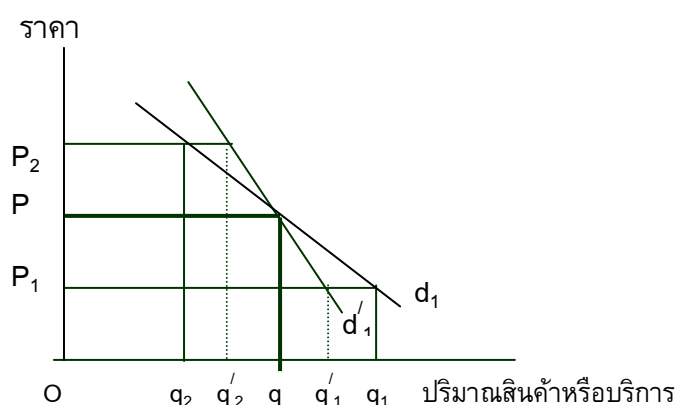
รูปที่ 8.9 เส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจ
กรณีที่ส่วนแบ่งตลาดแตกต่างกัน

จากรูปที่ 8.9 (ก) d_1 เป็นเส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจที่ได้รับความนิยมในตัวสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคมากกว่า d_2 ดังนั้น ส่วนแบ่งตลาดของหน่วยธุรกิจที่เผชิญกับเส้นอุปสงค์ d_1 จึงมีมากกว่าเส้นอุปสงค์ d_2 เส้นอุปสงค์ d_1 จึงอยู่สูงกว่าเส้นอุปสงค์ d_2 และในรูปที่ 8.9 (ข) d_{400} และ d_{100} เป็นเส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจในตลาดที่มีจำนวนหน่วยธุรกิจในตลาด 400 ราย และ 100 ราย ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นว่ายิ่งหน่วยธุรกิจในตลาดมีจำนวนมากขึ้น ส่วนแบ่งตลาดของหน่วยธุรกิจแต่ละรายก็จะลดน้อยลง เส้นอุปสงค์จะลดต่ำลงมากกว่ากรณีที่หน่วยธุรกิจในตลาดมีจำนวนน้อยกว่า เส้นอุปสงค์ d_{100} จึงอยู่สูงกว่าเส้นอุปสงค์ d_{400}

สำหรับเส้นอุปสงค์ของตลาดหรืออุตสาหกรรมในตลาดที่แข่งขันกันที่ผูกขาดเราไม่สามารถหาได้ เนื่องจากในตลาดเช่นนี้ผลิตสินค้าหรือบริการที่แตกต่างกัน ดังนั้น เราจึงไม่สามารถรวมเอาหน่วยธุรกิจที่ผลิตสินค้าหรือบริการที่เหมือนกันในตลาดเข้าเป็นอุตสาหกรรมได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าเราจะเรียกหน่วยธุรกิจที่ผลิตสินค้าหรือบริการที่แตกต่างกันรวมกันนี้ว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์ (product group)

2.3 ดุลยภาพของหน่วยธุรกิจและกลุ่มผลิตภัณฑ์

การวิเคราะห์ดุลยภาพของหน่วยธุรกิจและกลุ่มผลิตภัณฑ์ จะใช้แบบจำลองของ เอ็ดเวิร์ด เอช แชมเบอร์ลิน (Edward H. Chamberlin) มาใช้อธิบาย โดยมีข้อสมมุติว่า 1) เส้นอุปสงค์และเส้นต้นทุนของหน่วยธุรกิจแต่ละรายมีลักษณะที่เหมือนกัน 2) ส่วนแบ่งตลาดของหน่วยธุรกิจแต่ละรายมีสัดส่วนที่เท่ากัน 3) หน่วยธุรกิจแต่ละรายแข่งขันกันโดยใช้นโยบายด้านราคา และ 4) เส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจมีอยู่ 2 ลักษณะคือ เส้นอุปสงค์ที่คาดการณ์ (หน่วยธุรกิจจะคาดการณ์ว่าหากตนลดหรือขึ้นราคาสินค้าหรือบริการ หน่วยธุรกิจรายอื่นจะไม่ปฏิบัติตาม) และเส้นอุปสงค์ที่เป็นจริง (หากตนลดหรือขึ้นราคาสินค้าหรือบริการ หน่วยธุรกิจรายอื่นจะปฏิบัติตาม) ดังรูปที่ 8.11

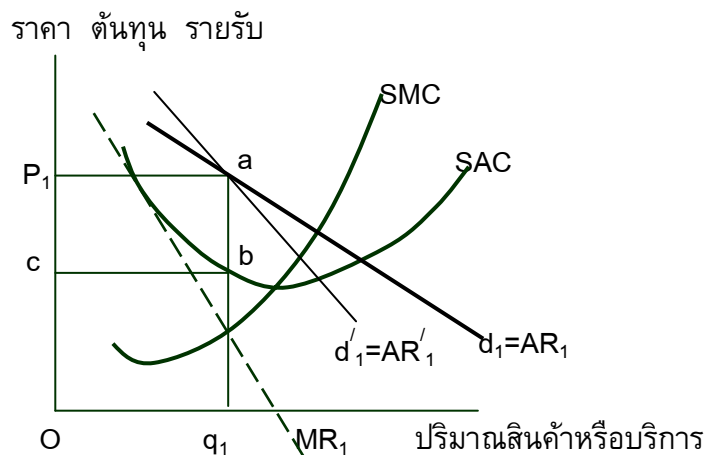
รูปที่ 8.10 เส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจ ตามแนวคิดของ

Edward H. Chamberlin

จากรูปที่ 8.10 d_1 เป็นเส้นอุปสงค์ที่คาดการณ์ของหน่วยธุรกิจ และ d'_1 เป็นเส้นอุปสงค์ที่เป็นจริงของหน่วยธุรกิจ ซึ่งมีความชันมากกว่า d_1 สมมุติเดิมราคาและปริมาณสินค้าหรือบริการอยู่ที่ OP และ Oq ตามลำดับ ต่อมาหน่วยธุรกิจรายนี้ลดราคาสินค้าหรือบริการลงเป็น OP_1 โดยคิดว่าหน่วยธุรกิจรายอื่นไม่ได้ลดราคาตาม เขาจะขายสินค้าหรือบริการได้มากขึ้นเป็น Oq_1 แต่เนื่องจากหน่วยธุรกิจรายอื่นต่างก็ลดราคาลงเหมือนกัน ดังนั้น ปริมาณสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจรายนี้ขายได้จริงจึงมีเพียง Oq'_1 ในทำนองเดียวกัน หากหน่วยธุรกิจรายนี้ขึ้นราคาสินค้าหรือบริการเป็น OP_2 โดยคิดว่าหน่วยธุรกิจรายอื่นไม่ได้ขึ้นราคาตาม ปริมาณสินค้าหรือบริการที่เขาคิดว่าจะขายได้จะลดลงเป็น Oq_2 แต่เนื่องจากหน่วยธุรกิจรายอื่นต่างก็ขึ้นราคาเหมือนกัน ดังนั้น ปริมาณสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจรายนี้ขายได้จริงจึงเป็น Oq'_2 ซึ่งจะเห็นว่า ปริมาณสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจรายนี้ขายได้เพิ่มขึ้นหรือลดลงตามเส้นอุปสงค์ d_1 จะมีมากกว่าเส้นอุปสงค์ d'_1 เสมอ

1) ดุลยภาพในระยะสั้นของหน่วยธุรกิจและกลุ่มผลิตภัณฑ์

จากการที่หน่วยธุรกิจในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดต่างผลิตสินค้าหรือบริการที่แตกต่างกันในสายตาของผู้บริโภคแต่สามารถใช้ทดแทนกันได้ ดังนั้น หน่วยธุรกิจจึงมีอำนาจในการกำหนดราคาหรือปริมาณการผลิตของสินค้าหรือบริการได้บ้าง และหน่วยธุรกิจจะได้รับกำไรหรือขาดทุนขึ้นอยู่กับอุปสงค์และต้นทุนการผลิตของหน่วยธุรกิจรายนั้นๆ ดุลยภาพในระยะสั้นของหน่วยธุรกิจจึงอาจได้รับกำไรเกินปกติ กำไรปกติ หรือขาดทุนจากการผลิตก็ได้แล้วแต่กรณี เมื่อหน่วยธุรกิจต่างๆ เข้าสู่ดุลยภาพในระยะสั้นแล้ว ปริมาณการผลิตของหน่วยธุรกิจและจำนวนหน่วยธุรกิจขณะนั้นจะอยู่ในระดับที่เหมาะสม ซึ่งหมายความว่ากลุ่มผลิตภัณฑ์ก็จะเข้าสู่ดุลยภาพด้วย

รูปที่ 8.11 ดุลยภาพในระยะสั้นของหน่วยธุรกิจในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด
กรณีได้รับกำไรเกินปกติ

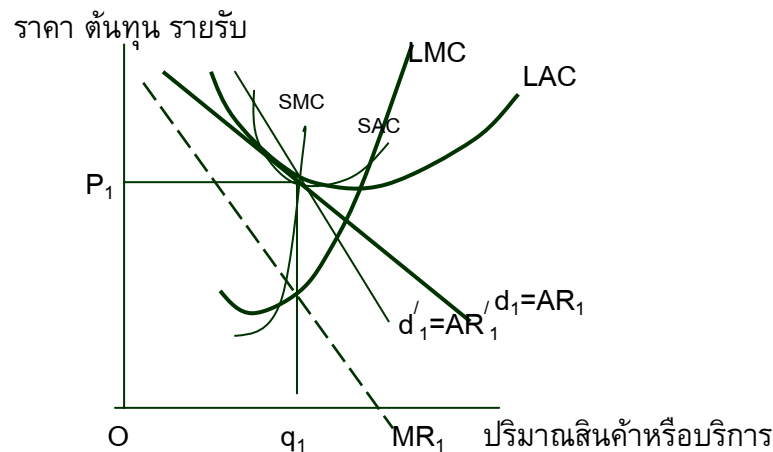
จากรูปที่ 8.11 หน่วยธุรกิจในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดที่แสวงหากำไรสูงสุดหรือขาดทุนน้อยที่สุดจะทำการผลิต ณ จุดที่ $MR = SMC$ ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะเท่ากับ Oq_1 ณ ระดับราคา OP_1 เนื่องจาก ณ ปริมาณการผลิตดังกล่าว รายรับเฉลี่ยมีมากกว่าต้นทุนเฉลี่ย ดังนั้น หน่วยธุรกิจจึงได้รับกำไรเกินปกติเท่ากับพื้นที่ $\square cP_1ab$ ในทำนองเดียวกันหาก รายรับเฉลี่ยเท่ากับต้นทุนเฉลี่ย หน่วยธุรกิจจะได้รับเพียงกำไรปกติ แต่หากรายรับเฉลี่ยน้อยกว่าต้นทุนเฉลี่ยหน่วยธุรกิจก็จะขาดทุนจากการผลิต

กล่าวโดยสรุป เมื่อหน่วยธุรกิจและกลุ่มผลิตภัณฑ์เข้าสู่ดุลยภาพในระยะสั้นแล้ว ไม่ว่าหน่วยธุรกิจจะได้รับกำไรเกินปกติ กำไรปกติ หรือขาดทุนในระยะสั้นก็ตาม จะพบว่า $MR = SMC < P = AR \geq AVC$

2) ดุลยภาพในระยะยาวของหน่วยธุรกิจและกลุ่มผลิตภัณฑ์

ในระยะยาว หน่วยธุรกิจในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด จะพยายามปรับปริมาณการผลิตจนได้รับเพียงกำไรปกติ กล่าวคือ หากหน่วยธุรกิจรายใดได้รับกำไรเกินปกติ ก็จะต้องดึงดูดให้หน่วยธุรกิจรายอื่นเข้ามาทำการแข่งขันมากขึ้น (โดยจะทำการผลิตสินค้าหรือบริการที่แตกต่างจากหน่วยธุรกิจรายเดิม) ส่วนแบ่งตลาดของหน่วยธุรกิจรายเดิมจะลดน้อยลง ขณะเดียวกันหน่วยธุรกิจในตลาดมีแนวโน้มที่จะลดราคาสินค้าหรือบริการลงเพื่อดึงดูดผู้บริโภค

ให้มาซื้อสินค้าหรือบริการของตนมากขึ้น เส้นอุปสงค์ d_1 จะเคลื่อนย้ายต่ำลงจนในที่สุดมาสัมผัสกับเส้น LAC กำไรส่วนเกินของหน่วยธุรกิจจะหมดไป ในทางตรงกันข้าม หากหน่วยธุรกิจรายได้ขาดทุนและเลิกกิจการหรือออกจากการแข่งขันไป หน่วยธุรกิจที่เหลือจะได้รับส่วนแบ่งตลาดมากขึ้น และจะมีแนวโน้มเพิ่มราคาสินค้าหรือบริการให้สูงขึ้น เส้นอุปสงค์ d_1 จะเคลื่อนย้ายสูงขึ้นจนมาสัมผัสกับเส้น LAC หน่วยธุรกิจในตลาดก็จะได้รับกำไรปกติ เมื่อหน่วยธุรกิจต่างๆ ในตลาดต่างได้รับเพียงกำไรปกติ ก็จะไม่มีความต้องการที่จะเข้า-ออกจากการแข่งขันต่อไปอีก ปริมาณการผลิตของหน่วยธุรกิจและจำนวนหน่วยธุรกิจในขณะนั้นจึงอยู่ในระดับที่เหมาะสม ซึ่งหมายความว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์ก็จะเข้าสู่ดุลยภาพในระยะยาวด้วย

รูปที่ 8.12 ดุลยภาพในระยะยาวของหน่วยธุรกิจในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด

จากรูปที่ 8.12 ในระยะยาว หน่วยธุรกิจที่แสวงหากำไรสูงสุดหรือขาดทุนน้อยที่สุดจะทำการผลิต ณ จุดที่ $MR = SMC = LMC$ ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะเท่ากับ Oq_1 ณ ระดับราคา OP_1 หน่วยธุรกิจจะได้รับเพียงกำไรปกติ เนื่องจากราคาเฉลี่ยหรือรายรับเฉลี่ยเท่ากับต้นทุนเฉลี่ยจากการผลิตสินค้าหรือบริการ ($AR = SAC = LAC$) พอดี อย่างไรก็ตาม ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะอยู่ ณ ระดับที่ต่ำกว่าจุดที่มีประสิทธิภาพสูงสุดหรือจุดต่ำสุดของ LAC

กล่าวโดยสรุป เมื่อหน่วยธุรกิจและกลุ่มผลิตภัณฑ์เข้าสู่ดุลยภาพในระยะยาวแล้ว ไม่ว่าหน่วยธุรกิจจะได้รับกำไรเกินปกติ กำไรปกติ หรือขาดทุนในระยะสั้นก็ตาม จะพบว่า $MR = SMC = LMC < P = AR = SAC = LAC$

2.4 เส้นอุปทานของหน่วยธุรกิจและกลุ่มผลิตภัณฑ์

เช่นเดียวกันกับตลาดผูกขาด เราไม่สามารถหาเส้นอุปทานในระยะสั้นและระยะยาวของหน่วยธุรกิจได้ เนื่องจากเส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดมีลักษณะที่แตกต่างกันตามลักษณะของสินค้าหรือบริการและส่วนแบ่งตลาดของหน่วยธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงไป จุดความสัมพันธ์ระหว่างราคาและปริมาณการผลิตบนเส้น AR จึงมีลักษณะที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับลักษณะของเส้นอุปสงค์ที่หน่วยธุรกิจนั้นเผชิญอยู่ ขณะเดียวกันการรวมกลุ่มของหน่วยธุรกิจในรูปของอุตสาหกรรมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เนื่องจากหน่วยธุรกิจผลิตสินค้าหรือบริการแตกต่างกัน ซึ่งเราเรียกว่า เป็นกลุ่มของผลิตภัณฑ์ ดังนั้น เราจึงไม่สามารถหาเส้น อุปทานของอุตสาหกรรมหรือกลุ่มผลิตภัณฑ์ได้เช่นเดียวกันกับตลาดผูกขาด

3. ตลาดผู้ขายน้อยราย

3.1 ลักษณะที่สำคัญของตลาดผู้ขายน้อยราย

ตลาดผู้ขายน้อยรายมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1) มีหน่วยธุรกิจจำนวนน้อย ปริมาณสินค้าหรือบริการของหน่วยธุรกิจแต่ละรายมีสัดส่วนที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับตลาด ดังนั้น การดำเนินนโยบายของหน่วยธุรกิจหรือผู้ขายแต่ละรายจึงมีผลกระทบซึ่งกันและกัน กล่าวคือ หากหน่วยธุรกิจรายใดมีการปรับเปลี่ยนนโยบายการผลิตและราคาสินค้าหรือบริการก็จะส่งผลกระทบต่อหน่วยธุรกิจรายอื่นในตลาด ทำให้หน่วยธุรกิจรายอื่นในตลาดต้องปรับเปลี่ยนนโยบายการผลิต การกำหนดราคาสินค้าหรือบริการเพื่อความอยู่รอด

2) สินค้าหรือบริการที่ซื้อขายอาจมีลักษณะเหมือนกัน ซึ่งเราเรียกดตลาดลักษณะนี้ว่า ตลาดผู้ขายน้อยรายที่แท้จริง (pure oligopoly) หรืออาจจะแตกต่างกัน แต่สามารถใช้ทดแทนกันได้ ซึ่งเราเรียกว่า ตลาดผู้ขายน้อยรายที่แตกต่างกัน (differentiated oligopoly)

3) หน่วยธุรกิจบางรายอาจดำเนินนโยบายอิสระ แต่บางรายอาจพยายามรวมตัวกันกับหน่วยธุรกิจรายอื่นเพื่อแสวงหากำไรสูงสุดร่วมกัน

4) การเข้าและออกจากการแข่งขันมีอุปสรรค เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านของเงินทุน กฎหมาย และการใช้นโยบายของกลุ่มในการดำเนินนโยบายการผลิตของหน่วยธุรกิจเดิม

ตัวอย่างของสินค้าหรือบริการที่ทำการผลิตในตลาดผู้ขายน้อยราย เช่น น้ำอัดลม ไมโล-โอวัลติน โทรศัพท์มือถือ ภาพยนตร์ และปูนซีเมนต์ เป็นต้น

3.2 การดำเนินนโยบายของหน่วยธุรกิจ

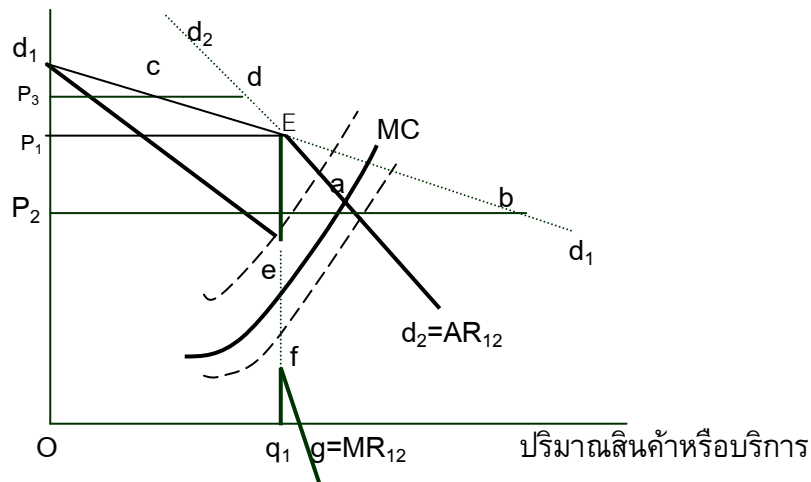
จากลักษณะที่สำคัญของตลาดผู้ขายน้อยรายข้างต้นจะเห็นว่า โครงสร้างของตลาดผู้ขายน้อยรายมีลักษณะที่ซับซ้อนขึ้นอยู่กับการดำเนินนโยบายของหน่วยธุรกิจแต่ละราย ดังนั้น การวิเคราะห์ดุลยภาพของหน่วยธุรกิจในตลาดดังกล่าวจึงไม่อาจกำหนดเป็นรูปแบบที่แน่นอนตายตัวได้เหมือนในตลาดอื่นๆที่ผ่านมา การศึกษานโยบายของหน่วยธุรกิจ จึงต้องแยกศึกษาพฤติกรรมของหน่วยธุรกิจเป็นกรณีๆไป ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

1) การดำเนินนโยบายอิสระ

การดำเนินนโยบายอิสระของหน่วยธุรกิจในตลาดผู้ขายน้อยรายเพื่อแสวงหากำไรสูงสุด อาจกระทำได้โดยการที่หน่วยธุรกิจพยายามรักษาระดับราคาของสินค้าหรือบริการที่ขายได้ให้อยู่ในระดับที่คงที่ หรืออาจจะดำเนินนโยบายโดยการปรับปรุงสินค้าของตนให้มีลักษณะที่แตกต่างจากหน่วยธุรกิจรายอื่น หรืออาจจะกระทำโดยการส่งเสริมการขาย เช่น การโฆษณา และแจกของแถม เป็นต้น

แบบจำลองที่ใช้อธิบายพฤติกรรมของหน่วยธุรกิจในตลาดผู้ขายน้อยรายที่ได้รับการกล่าวอ้างเสมอๆ คือ แบบจำลองของเส้นอุปสงค์หักงอ (Kinked Demand Curve Model) ซึ่งใช้อธิบายพฤติกรรมของหน่วยธุรกิจในตลาดผู้ขายน้อยรายในการพยายามรักษาระดับราคาสินค้าหรือบริการให้คงที่ อธิบายโดยนักเศรษฐศาสตร์ชาวอิตาลีชื่อ พอล สวิสซี (Paul Sweezy)

ราคา ต้นทุน รายรับ

รูปที่ 8.13 แบบจำลองเส้นอุปสงค์หักงอ

จากรูปที่ 8.13 กำหนดให้ d_1d_1 และ d_2d_2 เป็นเส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจรายที่ 1 และที่ 2 ที่เผชิญอยู่ โดยหน่วยธุรกิจทั้งสองจะดำเนินนโยบายตรึงราคาไว้ที่ระดับ OP_1 เพื่อรักษาปริมาณขายของตนไว้ที่ระดับ Oq_1 ทั้งนี้เนื่องจากหากหน่วยธุรกิจรายแรกลดราคาจาก OP_1 เป็น OP_2 หน่วยธุรกิจรายที่ 2 ก็จะมีราคาตาม เป็นผลให้ปริมาณขายที่หน่วยธุรกิจรายแรกคาดว่าจะขายได้มากขึ้นเป็น P_2b แต่ขายได้เพียง P_2a (เนื่องจากราคาสินค้าหรือบริการของหน่วยธุรกิจรายที่ 2 ก็มีราคาตกลงเหมือนกัน) เส้นอุปสงค์ในช่วงที่อยู่ต่ำกว่าราคา OP_1 จึงเป็นไปตามเส้น Ed_2 ซึ่งมีความยืดหยุ่นน้อย ในทางตรงกันข้าม หากหน่วยธุรกิจรายที่ 2 ขึ้นราคาสินค้าหรือบริการจาก OP_1 เป็น OP_3 แต่หน่วยธุรกิจรายแรกไม่ได้ขึ้นราคาตาม ปริมาณขายของหน่วยธุรกิจรายที่ 2 จะขายได้น้อยลงกว่าที่คาดคิดไว้คือจาก P_3d เป็น P_3c ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริโภคจะหันไปซื้อสินค้าหรือบริการจากหน่วยธุรกิจรายแรกมากขึ้นเนื่องจากมีราคาถูกกว่า ปริมาณขายของหน่วยธุรกิจรายที่ 2 จึงลดลงไปมาก เส้นอุปสงค์ในช่วงที่สูงกว่าราคา OP_1 จึงเป็นไปตามเส้น d_1E ซึ่งมีความยืดหยุ่นมาก ดังนั้น เส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจในตลาดผู้ขายน้อยรายตลอดทั้งเส้นจึงเป็นเส้น d_1Ed_2 หรือ AR_{12} โดยมีส่วนหักงอตรงจุด E หรือ ณ ระดับราคาสินค้าหรือบริการ OP_1 และจากการที่เส้นอุปสงค์มีลักษณะหักงอ ทำให้เส้นรายรับเพิ่ม (MR) หักงอตามไปด้วย ดังนั้น เส้นรายรับเพิ่มตลอดทั้งเส้นก็คือ เส้น d_1efg

หรือ MR_{12} โดยจะเห็นว่า เส้น MR_{12} จะขาดตอนในช่วงแนวตั้งของ ef และจากการศึกษาที่ผ่านมา หน่วยธุรกิจที่แสวงหากำไรสูงสุดหรือขาดทุนน้อยที่สุดจะทำการผลิต ณ จุดที่ $MR = MC$ ดังนั้น MC จะตัดกับ MR ในช่วงที่ MR ขาดตอนด้วย ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมจะเท่ากับ Oq_1 ตรงระดับราคา OP_1 และไม่ว่าเส้น MC จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระดับราคาและปริมาณการผลิต OP_1 และ Oq_1 ให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ระดับราคาสินค้าหรือบริการในตลาดจึงมีแนวโน้มคงที่ ณ ระดับ OP_1 หน่วยธุรกิจจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าหรือบริการในทางลดลงหรือเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการลดลงของราคาสินค้าหรือบริการ จะทำให้ปริมาณขายเพิ่มขึ้นน้อยกว่าที่คาดคิดไว้ ในขณะที่การเพิ่มขึ้นของราคาจะทำให้ปริมาณขายลดลงมากกว่าที่คาดคิดไว้เช่นกัน รายรับรวมของผู้ขายจะลดน้อยลงกว่าเดิม

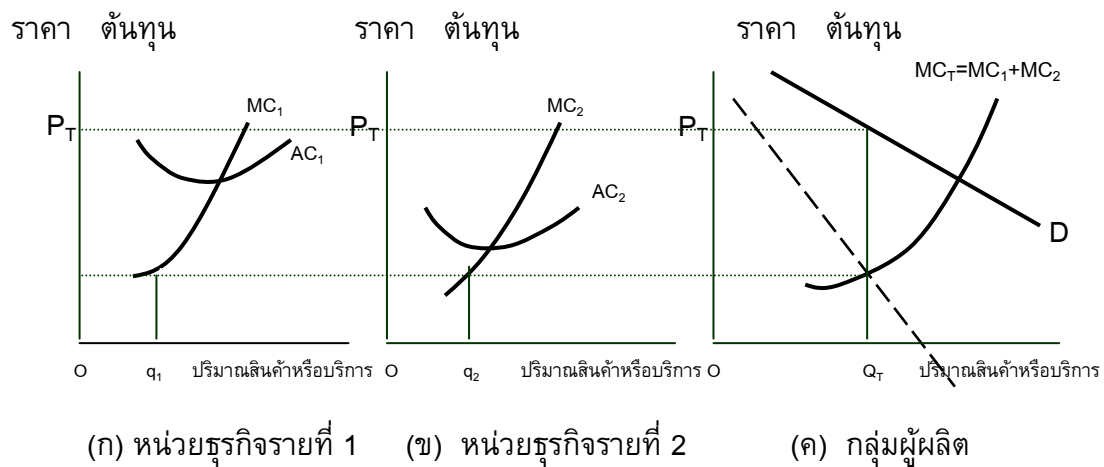
สำหรับดุลยภาพของหน่วยธุรกิจ ในระยะสั้น หน่วยธุรกิจอาจได้รับกำไรเกินปกติ กำไรปกติ หรือขาดทุนก็ได้ขึ้นอยู่กับต้นทุนการผลิตของหน่วยธุรกิจ ส่วนในระยะยาว หน่วยธุรกิจอาจได้รับกำไรเกินปกติ อย่างไรก็ตาม หากต้นทุนการผลิตเท่ากับรายรับจากการขายสินค้าหรือบริการพอดี หน่วยธุรกิจก็จะได้รับเพียงกำไรปกติ

2) การดำเนินนโยบายแบบรวมตัวกัน

การรวมตัวกันของหน่วยธุรกิจในตลาดผู้ขายน้อยราย มี 2 ลักษณะคือ การรวมตัวกันอย่างเป็นทางการ กับ การรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ

(ก) การรวมตัวกันอย่างเป็นทางการ

การรวมตัวกันอย่างเป็นทางการส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบของคาร์เทล (Cartel) กล่าวคือ จะมีการจัดตั้งองค์กรกลางขึ้นมาทำหน้าที่กำหนดนโยบายการผลิต การตั้งราคา และการจัดสรรโควตาการผลิตระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหากำไรสูงสุดร่วมกันและเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองของกลุ่มผู้ผลิตให้มากกว่าผู้บริโภค ปริมาณการผลิตของกลุ่มจะเป็นปริมาณการผลิตที่ทำให้รายรับเพิ่มของกลุ่ม (MR_T) เท่ากับต้นทุนเพิ่มของกลุ่ม (MC_T) โดยหน่วยธุรกิจแต่ละรายจะได้รับการจัดสรรโควตาการผลิตในปริมาณการผลิตที่ทำให้ต้นทุนเพิ่มของแต่ละหน่วยเท่ากัน ($MC_1 = MC_2$) ขณะเดียวกันก็กำหนดให้หน่วยธุรกิจทุกรายขายสินค้าหรือบริการในราคาเดียวกัน

รูปที่ 8.14 การกำหนดราคา ปริมาณการผลิต และการจัดสรรโควตาการผลิตของคาร์เทล

จากรูปที่ 8.14 สมมติให้มีหน่วยธุรกิจ 2 รายในตลาดผู้ขายน้อยราย ผลิตสินค้าหรือบริการชนิดเดียวกัน แต่มีต้นทุนการผลิตต่างกัน แสดงด้วยเส้น MC_1 , AC_1 ในรูปที่ 8.14 (ก) และเส้น MC_2 , AC_2 ในรูปที่ 8.14 (ข) และ D คือ เส้นอุปสงค์ของกลุ่ม MR_T คือ เส้นรายรับเพิ่มของกลุ่ม ขณะที่ MC_T คือ เส้นต้นทุนเพิ่มของกลุ่มที่เกิดจากการรวมเส้น MC_1 และ MC_2 ของหน่วยธุรกิจทั้งสองเข้าด้วยกันตามแนวนอน ปริมาณการผลิตที่เหมาะสมของกลุ่ม คือ ปริมาณการผลิตที่ทำให้ $MR_T = MC_T$ ซึ่งเท่ากับ OQ_T ณ ระดับราคา OP_T โดยกลุ่มหรือองค์กรกลางจะจัดสรรโควตาการผลิตให้แก่หน่วยธุรกิจรายที่ 1 จำนวน Oq_1 และรายที่ 2 จำนวน Oq_2 ซึ่งเป็นปริมาณการผลิตที่ $MC_1 = MC_2 = MC_T = MR_T$

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการรวมกลุ่มในลักษณะนี้จะทำให้สมาชิกภายในกลุ่มลดการแข่งขันกันเองและขัดขวางการเข้ามาแข่งขันของหน่วยธุรกิจรายอื่น แต่ก็มีปัญหาอุปสรรคมากมายอันจะนำไปสู่การขัดแย้งระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มและในที่สุดอาจทำให้การรวมกลุ่มประสบความสำเร็จล้มเหลว ทั้งนี้เนื่องจากต้นทุนการผลิตของสมาชิกแต่ละหน่วยการผลิตแตกต่างกัน ขณะที่ต้องขายสินค้าหรือบริการในราคาเท่ากัน ถ้าใครที่ได้รับจึงแตกต่างกัน ทำให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบ หรือเกิดความไม่พอใจระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ดังนั้น จึงพบเสมอว่า อาจมีหน่วยธุรกิจบางรายไม่ปฏิบัติตามนโยบายของกลุ่ม เช่น ไม่ขายสินค้าตามราคาที่กลุ่มกำหนด

ไว้แต่แอบลดราคาขายลงเพื่อต้องการขายสินค้าให้ได้มากขึ้นหรือผลิตสินค้าเกินโควตาที่ได้รับ การ จัดสรร เป็นต้น

(ข) การรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการ

ในบางประเทศมีกฎหมายห้ามการรวมตัว การรวมตัวส่วนใหญ่จึงเป็นการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ รูปแบบของการรวมตัวจึงไม่เคร่งครัดเท่ารูปแบบแรก กล่าวคือ จะมีลักษณะของการปฏิบัติตามนโยบายในบางเรื่อง ในขณะที่เดียวกันก็ให้อิสระแก่สมาชิก ตัดสินใจการดำเนินนโยบายด้านอื่นๆ รูปแบบของการรวมตัวส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการเป็นผู้นำด้านราคาอันเนื่องมาจากการมีต้นทุนการผลิตต่ำ หรือการเป็นผู้นำด้านราคาอันเนื่องมาจากการเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ ซึ่งทำให้หน่วยธุรกิจอื่น ๆ ที่มีต้นทุนการผลิตสูงกว่า หรือมีขนาดการผลิตเล็กกว่าต้องยอมกำหนดราคาขายตามผู้นำด้านราคาโดยปริยาย

สำหรับการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการของหน่วยธุรกิจในตลาดผู้ขายน้อยรายในที่นี้จะอธิบายโดยใช้แบบจำลองการเป็นผู้นำทางด้านราคา (Price Leadership Model) อันเนื่องมาจากการเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ โดยในแบบจำลองนี้จะมีลักษณะที่สำคัญคือ มีหน่วยธุรกิจรายใหญ่ในตลาดแต่เพียงผู้เดียว และมีหน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ อีกหลายราย หน่วยธุรกิจรายใหญ่จะเป็นผู้นำทางด้านราคา กล่าวคือเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าหรือบริการในตลาด ขณะที่หน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ จะกำหนดราคาตาม ขณะเดียวกันหน่วยธุรกิจรายใหญ่จะให้อิสระแก่หน่วยธุรกิจรายเล็กผลิตและขายสินค้าหรือบริการในจำนวนเท่าใดก็ได้ ณ ราคาสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจรายใหญ่กำหนดขึ้น หน่วยธุรกิจรายใหญ่จะผลิตและขายสินค้าหรือบริการในส่วนที่ยังขาดอยู่หรือเท่ากับปริมาณความต้องการซื้อสินค้าหรือบริการในตลาดที่เหลืออยู่ในขณะนั้น

เส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ ที่เผชิญอยู่จะมีลักษณะเป็นตรงขนานกับแกนนอนและเป็นเส้นเดียวกันกับเส้นรายรับเฉลี่ย (AR) และเส้นรายรับเพิ่ม (MR) ทั้งนี้เนื่องจากหน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ สามารถขายสินค้าหรือบริการได้ในปริมาณเท่าใดก็ได้ที่ต้องการ ณ ราคาที่หน่วยธุรกิจรายใหญ่กำหนดขึ้น ส่วนเส้นอุปทานของหน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ หรือเส้นต้นทุนเพิ่ม (MC) หาได้จากการรวมเส้นต้นทุนเพิ่มของหน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ ทุกรายเข้าด้วยกันตามแนวนอน เส้นต้นทุนเพิ่มของหน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ นี้ จะแสดงให้เห็นถึงปริมาณสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ ผลิตและนำออกมาเสนอขาย ณ ราคาต่าง ๆ กันของสินค้าหรือบริการ โดยหน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ จะตัดสินใจผลิตสินค้าหรือบริการ ณ จุดที่รายรับเพิ่มเท่ากับต้นทุนเพิ่มของหน่วยธุรกิจรายใหญ่

จากรูปที่ 8.15 กำหนดให้ $\sum MC_S$ เป็นเส้นอุปทานของหน่วยธุรกิจรายเล็กๆ MC_B เป็นเส้นต้นทุนเพิ่มของหน่วยธุรกิจรายใหญ่ และ D เป็นเส้นอุปสงค์ของตลาด

การหาเส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจรายใหญ่สามารถหาได้ดังนี้ สมมติหน่วยธุรกิจรายใหญ่กำหนดราคาขายสินค้าหรือบริการไว้ที่ OP_3 เส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ คือเส้น d_s จะตัดกับเส้นอุปทานของหน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ ซึ่งก็คือ $\sum MC_s$ ณ จุด A_3 ดังนั้นปริมาณสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ ผลิตและนำออกขายรวมกันจะเท่ากับ OQ_{s1} หรือ P_3A_3 ซึ่งเท่ากับปริมาณความต้องการซื้อของทั้งตลาดหรืออุปสงค์ของตลาดพอดี ปริมาณสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจรายใหญ่ผลิตและนำออกขายจึงเท่ากับศูนย์ ซึ่ง

หมายความว่าไม่มีอุปสงค์สำหรับหน่วยธุรกิจรายใหญ่เลย สมมุติต่อไปว่า หน่วยธุรกิจรายใหญ่กำหนดราคาใหม่ที่ OP_2 ซึ่งต่ำกว่า OP_3 ปริมาณสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจรายเล็กผลิตและขายจึงเท่ากับ P_2B_2 แต่ ณ ระดับราคา OP_2 นี้ อุปสงค์ของตลาดจะเท่ากับ P_2C_2 ดังนั้น ปริมาณสินค้าหรือบริการที่เหลือสำหรับให้หน่วยธุรกิจรายใหญ่ผลิตและขายจึงเท่ากับ B_2C_2 หรือเท่ากับ P_2D_2 ในทำนองเดียวกัน เราสามารถหาได้ว่า P_1D_1 และ P_0D_0 ก็คืออุปสงค์ของหน่วยธุรกิจรายใหญ่ ณ ระดับราคา OP_1 และ OP_0 ตามลำดับนั่นเอง และเมื่อเราเชื่อมจุด P_3, D_2, D_1 , และ D_0 เข้าด้วยกัน เราก็จะได้เส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจรายใหญ่ ในที่นี้คือเส้น d_B และเมื่อเราได้เส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจรายใหญ่แล้ว ต่อไปเราก็สามารถหาเส้นรายรับเพิ่มของหน่วยธุรกิจรายใหญ่ได้ ซึ่งก็คือเส้น MR_B

ในการแสวงหากำไรสูงสุดจากการผลิตของหน่วยธุรกิจรายใหญ่ หน่วยธุรกิจรายใหญ่จะทำการผลิตสินค้าหรือบริการ ณ จุดที่ $MR_B = MC_B$ ปริมาณสินค้าหรือบริการที่หน่วยธุรกิจรายใหญ่ผลิตจึงเท่ากับ OQ_B^* และขายในราคา OP_B^* ซึ่ง ณ ระดับราคา OP_B^* นี้ หน่วยธุรกิจรายเล็ก ๆ ก็จะผลิตและนำสินค้าหรือบริการออกมาขายเท่ากับ OQ_S^* เมื่อนำปริมาณสินค้าหรือบริการจำนวน $OQ_B^* + OQ_S^*$ จะเท่ากับอุปสงค์ของตลาดพอดี

และสามารถสรุปเปรียบเทียบลักษณะของตลาดประเภทต่าง ๆ ได้ดังตารางที่ 8.1

ตารางที่ 8.1 สรุปเปรียบเทียบลักษณะของตลาดประเภทต่าง ๆ

ประเภทของตลาด ลักษณะของตลาด	ตลาดแข่งขันสมบูรณ์	ตลาดกึ่งแข่งขันผูกขาด	ตลาดผู้ขายน้อยราย	ตลาดผูกขาด
1. จำนวนหน่วยธุรกิจ	มีหน่วยธุรกิจจำนวนมาก แต่ละรายผลิตสินค้าหรือบริการเป็นสัดส่วนที่น้อย เมื่อเปรียบเทียบกับตลาด	มีหน่วยธุรกิจจำนวนมาก แต่น้อยกว่าตลาดแข่งขันสมบูรณ์ แต่ละรายผลิตสินค้าหรือบริการจำนวนน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับตลาด	มีหน่วยธุรกิจจำนวนน้อย แต่ไม่อาจระบุได้ว่ามีจำนวนกี่ราย แต่ละรายผลิตสินค้าหรือบริการเป็นสัดส่วนที่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับตลาด การดำเนินนโยบายของหน่วยธุรกิจแต่ละรายมีผลกระทบซึ่งกันและกัน	มีหน่วยธุรกิจ 1 ราย
2. ลักษณะของสินค้าหรือบริการ	เหมือนกันทุกประการทดแทนกันได้อย่างสมบูรณ์	แตกต่างกันในสายตาของผู้บริโภค	เหมือนกันหรือแตกต่างกัน	แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงหาสินค้าหรือบริการอื่นทดแทนได้ยาก
3. อุปสรรคในการเข้า-ออกจากตลาด	ไม่มี	ไม่มี	มี	มีมาก

ตาราง 8.1 (ต่อ)

ประเภทของตลาด ลักษณะของตลาด	ตลาดแข่งขันสมบูรณ์	ตลาดกึ่งแข่งขันผูกขาด	ตลาดผู้ขายน้อยราย	ตลาดผูกขาด
4. การกำหนดราคา สินค้าหรือบริการ	ไม่มีอำนาจในการกำหนด ราคา ราคาของสินค้าหรือ บริการถูกกำหนดโดยอุปสงค์ และอุปทานของตลาด	มีอำนาจในการกำหนดราคาได้บ้าง	มี เช่น ในบางหน่วยธุรกิจที่เป็น ผู้นำทางด้านราคาอันเนื่องมาจาก การเป็นผู้ผลิตรายใหญ่หรือมี ต้นทุนการผลิตต่ำ	เป็นผู้กำหนดราคา
5. ลักษณะของเส้น อุปสงค์	เป็นเส้นตรงขนานกับแกน นอน หรือมีความยืดหยุ่น อย่างสมบูรณ์ และเป็นเส้น เดียวกันกับเส้น AR, MR และ P	เป็นเส้นลาดลงจากซ้ายไปขวา หรือมีความชันเป็นลบ แต่มีความ ยืดหยุ่นค่อนข้างสูง เมื่อ เปรียบเทียบกับตลาดผู้ขาย ผู้ขาย น้อยรายและตลาดผูกขาด และเป็น เส้นเดียวกันกับเส้น AR และ P แต่ เป็นคนละเส้นกับ MR โดย MR จะ มีความชันเป็น 2 เท่าของ AR	เป็นเส้นลาดลงจากซ้ายไปขวา หรือมีความชันเป็นลบ แต่มีความ ยืดหยุ่นน้อยกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับ ตลาดกึ่งแข่งขันผูกขาด หรือ อาจเป็นเส้นอุปสงค์หักงอ และ เป็นเส้นเดียวกันกับเส้น AR และ P แต่เป็นคนละเส้นกับ MR โดย MR จะมีความชันเป็น 2 เท่าของ AR	เป็นเส้นลาดลงจากซ้ายไป ขวาหรือมีความชันเป็นลบ แต่มีความยืดหยุ่นน้อยกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับตลาด กึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดและ ตลาดผู้ขายน้อยราย และ เป็นเส้นเดียวกันกับเส้น AR และ P แต่เป็นคนละ เส้นกับ MR จะมีความชัน เป็น 2 เท่าของ AR

ตาราง 8.1 (ต่อ)

ประเภทของตลาด ลักษณะของตลาด	ตลาดแข่งขันสมบูรณ์	ตลาดกึ่งแข่งขันผูกขาด	ตลาดผู้ขายน้อยราย	ตลาดผูกขาด
6. ระดับราคาสินค้า หรือบริการ	ต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับ ตลาดประเภทต่าง ๆ	สูงกว่าตลาดแข่งขันสมบูรณ์ แต่ ต่ำกว่าตลาดผู้ขายน้อยรายและ ตลาดผูกขาด	สูงกว่าตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด แต่ต่ำกว่าตลาดผูกขาด	สูงกว่าตลาดผู้ขายน้อยราย
7. คุณภาพในระยะสั้น	ผลิต ณ จุดที่ $MR = SMC$ และจะหยุดการผลิตเมื่อราคา สินค้าหรือบริการต่ำกว่า AVC หน่วยธุรกิจอาจได้รับ กำไรเกินปกติ กำไรปกติหรือ ขาดทุนจากการผลิตก็ได้ $MR=SMC=P=AR \geq AVC$	ผลิต ณ จุดที่ $MR = SMC$ หน่วย ธุรกิจอาจได้รับกำไรเกินปกติ กำไร ปกติ หรือขาดทุนจากการผลิตก็ได้ $\rightarrow MR=SMC < P=AR \geq AVC$	เหมือนในตลาดกึ่งแข่งขัน กึ่งผูกขาด	เหมือนในตลาดกึ่งแข่งขัน กึ่งผูกขาด

ตาราง 8.1 (ต่อ)

ประเภทของตลาด ลักษณะของตลาด	ตลาดแข่งขันสมบูรณ์	ตลาดกึ่งแข่งขันผูกขาด	ตลาดผู้ขายน้อยราย	ตลาดผูกขาด
8. ดุลยภาพในระยะยาว	ผลิต ณ จุดที่ $MR=SMC=LMC$ ซึ่งเป็นจุดต่ำสุดของ LAC หน่วยธุรกิจจะได้รับเพียงกำไรปกติ → $MR=SMC=LMC=P=AR=SAC=LAC$	ผลิต ณ จุดที่ $MR=SMC=LMC$ ก่อนถึงจุดต่ำสุดของ LAC หน่วยธุรกิจจะได้รับเพียงกำไรปกติ → $MR=SMC=LMC < P=AR=SAC=LAC$	ผลิต ณ จุดที่ $MR=SMC=LMC$ ก่อนถึงจุดต่ำสุดของ LAC หน่วยธุรกิจอาจได้รับกำไรเกินปกติ → $MR=SMC=LMC < P=AR \geq SAC=LAC$	ผลิต ณ จุดที่ $MR=SMC=LMC$ ก่อนถึงจุดต่ำสุดของ LAC หน่วยธุรกิจมีแนวโน้มได้รับกำไรเกินปกติ → $MR=SMC=LMC < P=AR \geq SAC=LAC$

แบบฝึกหัดบทที่ 8

ข้อ 1 แนวคำถามอัตรานัยเพื่อทบทวนความเข้าใจ

1. เพราะเหตุใด เส้นอุปสงค์ของผู้ผูกขาดจึงเป็นเส้นเดียวกันกับเส้นอุปสงค์ของตลาด
จงอธิบาย
2. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการผูกขาดมีอะไรบ้าง จงอธิบาย
3. เส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจในตลาดผูกขาดแตกต่างกับเส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจใน
ตลาดแข่งขันสมบูรณ์อย่างไร จงอธิบายพร้อมเขียนรูปประกอบ
4. จงอธิบายคุณภาพในระยะยาวของผู้ผูกขาด พร้อมเขียนรูปประกอบคำอธิบาย
5. เส้นอุปทานของผู้ผูกขาดมีหรือไม่ และเพราะเหตุใด จงอธิบายพร้อมเขียนรูปประกอบ
6. การผูกขาดภายใต้ข้อบังคับ (regulated monopoly) มีลักษณะอย่างไร จงอธิบายพร้อม
เขียนรูปประกอบ
7. จงอธิบายโดยเปรียบเทียบผลของตลาดผูกขาดกับตลาดแข่งขันสมบูรณ์ต่อระบบเศรษฐกิจ
มาพอสังเขป
8. ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดมีลักษณะอย่างไร จงอธิบาย
9. เส้นอุปสงค์ในทัศนะของหน่วยธุรกิจในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดมีลักษณะอย่างไร
จงอธิบายพร้อมเขียนรูปประกอบ
10. เพราะเหตุใด เมื่อหน่วยธุรกิจในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดลดหรือเพิ่มราคาสินค้า ปริมาณ
สินค้าที่ขายได้จึงเพิ่มขึ้นหรือลดลงน้อยกว่าที่คาดคิด จงอธิบาย
11. เพราะเหตุใด เราจึงไม่สามารถหาเส้นอุปสงค์ของตลาดหรืออุตสาหกรรมในตลาดกึ่งแข่งขัน
กึ่งผูกขาดได้ จงอธิบาย
12. เพราะเหตุใด เส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจในตลาดผู้ขายน้อยรายจึงมีลักษณะเป็นเส้นหักงอ
จงอธิบาย
13. เพราะเหตุใด หน่วยธุรกิจในตลาดผู้ขายน้อยรายจึงพยายามรักษาระดับราคาสินค้าให้คงที่
จงอธิบาย

14. การรวมตัวกันของหน่วยธุรกิจในตลาดผู้ขายน้อยรายในลักษณะ Cartel มีลักษณะอย่างไร จงอธิบายพร้อมเขียนรูปประกอบ
15. การรวมตัวกันของหน่วยธุรกิจในตลาดผู้ขายน้อยรายในแบบจำลองการเป็นผู้นำทางด้านราคา (Price Leadership Model) มีลักษณะอย่างไร จงอธิบายพร้อมเขียนรูปประกอบ

ข้อ 2 จงทำเครื่องหมายถูก (/) ใน () หน้าข้อที่นักศึกษาเห็นว่าถูก หรือทำเครื่องหมาย (X) ใน () หน้าข้อที่นักศึกษาเห็นว่าผิด

- () 1. ตลาดผูกขาดมีหน่วยธุรกิจเพียงรายเดียวในตลาด
- () 2. เส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจในตลาดผูกขาดมีลักษณะเป็นเส้นตรงขนานกับแกนปริมาณ
- () 3. เส้นรายรับหน่วยสุดท้าย (MR) ของผู้ผูกขาดจะชันกว่ารายรับเฉลี่ย (AR)
- () 4. Price Maker หมายถึง การที่หน่วยธุรกิจมีอำนาจในการกำหนดปริมาณการผลิต เพื่อให้หน่วยธุรกิจมีกำไรมากที่สุด
- () 5. เส้น MC ที่อยู่เหนือ AVC ขึ้นไป คือ เส้นอุปทานของผู้ผูกขาด
- () 6. การควบคุมการผูกขาดโดยตรงของรัฐบาลโดยการกำหนดปริมาณการผลิต ณ ราคายุติธรรม (fair price)
- () 7. การเก็บภาษีต่อหน่วยจะทำให้ต้นทุนผันแปรของหน่วยธุรกิจสูงขึ้น
- () 8. การเก็บภาษีจากผู้ผูกขาดเป็นการควบคุมการผูกขาดทางอ้อม
- () 9. การผูกขาดเนื่องจากการลงทุนที่ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก เรียกว่าการผูกขาดตามธรรมชาติ(natural monopoly)
- () 10. การให้สัมปทานของรัฐบาลในการดำเนินกิจการแก่หน่วยธุรกิจเป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดการผูกขาด

ข้อ3 จงเติมคำลงในช่องว่างให้ได้ใจความสมบูรณ์

1. สาเหตุที่เส้นรายรับหน่วยสุดท้าย(MR) ชันเป็นสองเท่าของเส้นรายรับเฉลี่ย(AR) เพราะว่า.....

2. เหตุที่ทำให้เกิดการผูกขาดได้แก่

(1).....

(2).....

(3).....

(4).....

3. ดุลยภาพในระยะสั้นของหน่วยธุรกิจในตลาดผูกขาดจะเกิดขึ้นเมื่อ.....

4. การควบคุมการผูกขาดภายใต้ข้อบังคับ รัฐบาลจะกำหนดปริมาณการผลิตที่จุด....
.....ซึ่งผู้ผูกขาดจะมีกำไรปกติเท่านั้น

5. การควบคุมการผูกขาดโดยอ้อมนั้น รัฐบาลเข้ามาแทรกแซงโดย.....

6. ราคาที่รัฐบาลกำหนดเพื่อให้ผู้ผูกขาดผลิตสินค้ามากกว่าจุดที่ผู้ผลิตกำหนดเองโดยอิสระ เรียกว่า.....

7. การเก็บภาษีต่อหน่วยจากผู้ผูกขาดจะส่งผลให้การผลิต.....ราคา
สินค้าจะ.....

8 การกำหนดปริมาณการผลิตของผู้ผูกขาดเป็นการเอารัดเอาเปรียบสังคม แสดงว่า
ผู้ผลิตกำหนดปริมาณการผลิตที่จุด.....เท่ากับ.....

.....และ.....มากกว่า.....

.....ผลประกอบการมีกำไร.....

ข้อ 4 จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

1. ข้อใดเป็นลักษณะของตลาดผูกขาดโดยสมบูรณ์ (pure monopoly)

- (1) มีผู้ผลิตเพียงรายเดียว (2) สินค้าที่ขายไม่มีสินค้าอื่นแทนได้
- (3) ผู้ผลิตรายใหม่ไม่สามารถเข้ามาผลิตแข่งขันได้
- (4) มีการรวมกลุ่ม (5) ข้อ (1) (2) และ (3) ถูก

2. ถ้าผลประโยชน์ในระยะสั้น ผู้ผูกขาดได้รับกำไรเกินปกติ ในระยะยาวจะเกิดผลตามข้อใด

- (1) ผู้ผูกขาดยังคงผลิต ณ จุดเดิม
- (2) มีผู้ประกอบการรายใหม่เข้ามาแข่งขัน
- (3) รัฐบาลเข้ามาแทรกแซง
- (4) ผู้ผูกขาดจะปรับปริมาณการผลิตให้เหมาะสมและมีกำไรมากขึ้น
- (5) ผู้บริโภคจะรวมกลุ่มเพื่อต่อรองราคา

3. ข้อใดเป็นดุลยภาพการผลิตของผู้ผูกขาดในระยะสั้น

- (1) $MC = MR = AR = P \geq AVC$
- (2) $MC = MR = AR = P < AVC$
- (3) $MC = MR < P = AR \geq AVC$
- (4) $MC < MR < P = AR \geq AC$
- (5) $MC > MR > P = AR > AVC$

4. ดุลยภาพการผลิตของผู้ผูกขาดในข้อใดผลประโยชน์การมีกำไรเกินปกติ

- (1) $MC = MR < P = AR > AC$ (2) $MC = MR = P = AR > AC$
- (3) $MC = MR = P = AVC$ (4) $MC = MR = P = AFC$
- (5) $MC = MR < P = AR = AC$

5. ดุลยภาพการผลิตของผู้ผูกขาดในข้อใดผลประโยชน์การมีกำไรปกติ

- (1) $MC = MR < P = AR > AC$ (2) $MC = MR = P = AR > AC$
(3) $MC = MR = P = AVC$ (4) $MC = MR = P = AFC$
(5) $MC = MR < P = AR = AC$

6. ดุลยภาพการผลิตของผู้ผูกขาดในข้อใดผู้ผูกขาดควรปิดกิจการ

- (1) $MC = MR < P = AR < AVC$ (2) $MC = MR < P = AR < AC$
(3) $MC = MR < P = AR > AC$ (4) $MC = MR = P = AR < AVC$
(5) $MC = MR < P = AR < AFC$

7. ข้อใดเป็นดุลยภาพการผลิตของผู้ผูกขาดในระยะยาว

- (1) $MR = SMC = LMC = P = AR = SAC = LAC$
(2) $MR = SMC = LMC < P = AR = SAC = LAC$
(3) $MR = SMC = LMC < P = AR \geq SAC = LAC$
(4) $MR = SMC = LMC = P < AR = SAC = LAC$
(5) $MR = SMC = LMC > P = AR \geq SAVC = LAC$

8. สาเหตุในข้อใดทำให้เกิดการผูกขาดโดยธรรมชาติ

- (1) การผลิตสินค้าที่ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมหาศาล
(2) ผู้ผลิตรายหนึ่งครอบครองทรัพยากรที่จำเป็นต่อการผลิตทั้งหมด
(3) ผู้ผลิตได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์
(4) การผลิตสินค้าที่ต้องการแรงงานที่มีความเชี่ยวชาญสูงมาก
(5) การผลิตสินค้าที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ

9. เมื่อกล่าวถึงเส้นอุปทานของผู้ผูกขาดในระยะสั้น ข้อใดถูกต้องที่สุด

- (1) เส้น SMC ตลอดทั้งเส้น
(2) เส้น SMC ที่อยู่เหนือจุดต่ำสุดของเส้น AVC

- (3) เส้น SMC ที่อยู่เหนือจุดต่ำสุดของเส้น AC
- (4) เส้น SMC ที่อยู่ระหว่างจุดต่ำสุดของเส้น AVC และจุดต่ำสุดของเส้น AC
- (5) ไม่สามารถหาเส้นอุปทานของผู้ผูกขาดได้

10. การที่เส้น MR ในตลาดผูกขาดมีระดับต่ำกว่าเส้น AR เป็นเพราะสาเหตุตามข้อใด

- (1) ผู้ผูกขาดจะขายสินค้าได้เพิ่มขึ้นก็ต่อเมื่อต้องลดราคาสินค้าให้ต่ำลง
- (2) สินค้าที่ผู้ผูกขาดผลิตมีความยืดหยุ่นต่ำ
- (3) ผู้ผูกขาดเป็นผู้ผลิตรายเดียวในตลาด
- (4) สินค้าของผู้ผูกขาดไม่มีสินค้าอื่นแทนได้
- (5) ถูกทุกข้อ